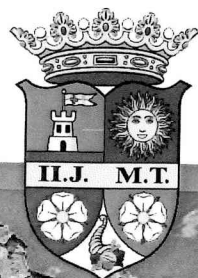

Gyémánt Richárd

Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Módosi járásában (második kiadás)

Gyémánt Richárd:
Etnikai és felekezeti viszonyok
a történelmi Torontál vármegye Módosi járásában
(második kiadás)

lektor:
Dr. Antal Tamás PhD, habil., egyetemi docens,
SZTE ÁJK, Európai Jegtörténeti Tanszék.

HiK

Históriaantik Könyvkiadó, 2018

A kiadvány egyedi példányszámban készült!

szerkesztő: Duma Attila
Kiadó: Pamabo Kft.

ISBN 978-615-5613-94-4

Torontál vármegye a történelmi Magyarország 63 vármegyéjé¹ közül – az egykori törvényhatósági jogú városok területét is beleszámítva – 1910-ben az ötödik legnagyobb kiterjedésű közigazgatási egységnek számított. Határai Szegedtől a mai szerb fővárosig, Belgrádig (Београд / Beograd) hosszasan elnyúló lapályos, síkvidéken húzódtak, ahol csak a Deliblát homokbuckái képeztek jelentősebb „magaslatot”. A táj egyhangúsága ellenére, a történelmi Torontál vármegye az ország egyik „élesztára” volt. Gabonanövények (búza, zab, árpa), de különösen kukorica („tengeri”) termesztésére kiválóan alkalmas vidék.

Az egykori vármegye székhelye Nagybecskerek (Зрењанин / Zrenjanin) rendezett tanácsú város volt. Nagybecskerek mellett rendezett tanácsú városi ranggal rendelkezett még Nagyikinda (Кикинда / Kikinda) is, azonban a vármegye – „közigazgatási rangban” – legjelentősebb városának, a Belgrádhöz közeli Pancsova (Панчево / Pančevo) törvényhatósági jogú város számított. Torontál vármegye területe – Pancsova törvényhatósági jogú várossal (113 km²) – 10 016 km² volt.

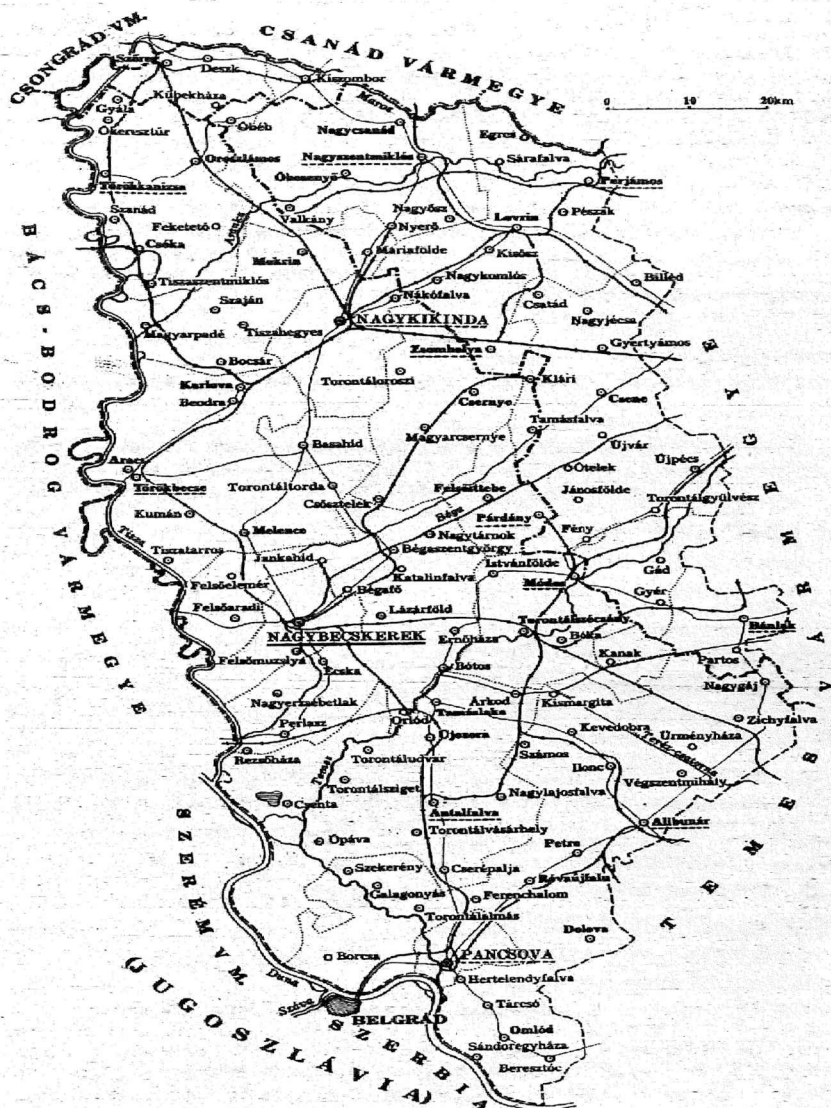
A történelmi Torontál vármegye az 1910. évi magyar népszámlálás idején egy törvényhatósági jogú városa (Pancsova), két rendezett tanácsú városa (Nagybecskerek, Nagyikinda) és 14 járásra – ezeken belül 210 településre – tagolódott. A járasok közül az egyik volt a 18 településnek otthont adó Módosi járás. A Módosi járás 18 települése közül tizenhárom rendelkezett „nagyközség” ranggal; ezek voltak Bóka, Csávós, Gyér, Istvánföldre, Kiszszény, Macedónia, Módos, Nagyzsény, Rudna, Surján, Tógyér, Torontálkeresztes valamint Torontálszécsány. További öt településnek „kisközség” titulusa volt; ezek Fodorház, Gád, Káptalanfalva, Szárca és Szárcsatelek voltak.

Jelen tanulmány szerzője arra tesz kísérletet, hogy – egyedülálló módon a magyar, szerb (jugoszláv) és román népszámlálások településsoros adatai segítségével – bemutassa a történelmi Torontál vármegye egykori Módosi járásának etnikai (anyanyelvi-nemzetiségi), illetve felekezeti statisztikai adatait. Továbbá feladatául tűzte ki, hogy vázlatos áttekintést adjon az egyes „történelmi” települések népesedéstörténetéről is. A járás németek, szerbek, magyarok és románok által lakott térség volt, ezért a tanulmány jobbra e négy népcsoport betelepődését, statisztikai adatait, valamint a németek eltűnésének „kálváriáját” taglalja. Jelen munka nyomon követi az egyes helységek népesség-, illetve népesedésszisztiikai sajátosságait, valamint egyéb „aktualitásait” is.

A hiánypótló mű megírását hosszú, többéves kutatómunka előzte meg, amely által sikerült beszerezni néhány, ma már nehezen fellelhető könyvritkaságot a 18., de különösen a 19. századból. A tanulmány megírását többszöri helyszíni kutatómunka is megelőzte.

¹ Közvetlenül a trianoni békeszerződés aláírását megelőzően a Magyar Szent Korona országainak területe 325 411 km² volt. A legnagyobb „alkotóelem”, a Magyar Királyság területe 282 849 km² kiterjedésű volt. A Magyar Királyság 63 vármegyét és 26 törvényhatósági jogú várost ölelt fel. A második alkotórész a Magyar Szent Korona országainak sorában Horvát-Szlávonország volt. Területe 42 541 km²-t tett ki. Területén nyolc vármegye és négy törvényhatósági jogú város helyezkedett el. A harmadik „közjogi alkotóelem” a „corpus separatum”, vagyis „Fiume város és kerülete” volt. Ezt a 21 km² kiterjedésű, speciális jogállású közigazgatási egységet szokták a „laikusok” tévesen a 64. magyar vármegyének tekinteni. EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: *Magyarország közigazgatási és törvényhatóságainak területváltozásai. Különlönyomat a „Magyar Statisztikai Szemle” 1928. (VI.) évfolyamából.* Hornyánszky Viktor Részvénytársaság, Magyar Királyi Udvari Könyvnyomda, Budapest, 1928, 5. p.

1. térkép: A történelmi Torontál vármegye egykori területe (1910) a délszláv-román határkorrekció után (1924)²

Forrás: Magyarország régi térképeken: http://hungary-maps.myhunet.com/images_content/vm54.jpg (Letöltés ideje: 2017. február 2.)

² A térképen szereplő „Jugoszlávia” kifejezés csak 1929. október 3-án lett hivatalosan az ország neve. Addig a délszláv államot a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságnak hívták. JUHÁSZ JÓZSEF: *Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története.* Aula Kiadó, Budapest, 1999, 59., 335., 337. pp.

I. A Módosi járás és települései

A Módosi járás a történelmi Torontál vármegye tizennégy egykori járasa³ közül – az 1910. évi magyar népszámlálás „eszmei” időpontjában – a kilencedik legnagyobb kiterjedésű közigazgatási egység volt. Területe: 100 763 katasztrális hold (579,89 km²) volt. A Módosi járás területe a történelmi Torontál vármegye – 10 016 km² nagyságú – területének 5,8%-át tette ki.

1. táblázat: A Módosi járás helységeinek névváltozásai (1880-1910)

Népszámlálás				
	1880	1890	1900	1910
1.	Bóka (Horvát-)	Horvát-Bóka	Bóka	Bóka
	Bóka (Szerb-)	Szerb-Bóka		
2.	Csávós	Csávós	Csávós	Csávós
3.	Fodorháza	Fodorház	Fodorház	Fodorház
4.	Gáád	Gád	Gád	Gád
5.	Gyér	Gyér	Gyér	Gyér
6.	Stefánföld	Istvánföld	Istvánföld	Istvánföldre
7.	Káptalanfalva	Káptalanfalva	Káptalanfalva	Káptalanfalva
8.	Neuzina (Horvát-)	Horvát-Neuzina	Horvátneuzina	Kisnezsény
9.	Macedonia	Macedonia	Macedonia	Macedónia
10.	Módos (Német-)	Német-Módos	Módos	Módos
	Módos (Szerb-)	Szerb-Módos		
11.	Neuzina (Szerb-)	Szerb-Neuzina	Szerbneuzina	Nagynezsény
12.	Rudna	Rudna	Rudna	Rudna
13.	Surján	Surján	Surján	Surján
14.	Szárcsa (Német-)	Szárcsa	Szárcsa	Szárcsa
15.	Szárcsa (Román-)	Román-Szárcsa	Románszárcsa	Szárcsatelek
16.	Togyér	Togyér	Togyér	Togyér
17.	Keresztúr	Keresztes	Keresztes	Torontálkeresztes
18.	Szécsán	Torontál-Szécsány	Torontálszécsány	Torontálszécsány

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A Módosi járás településeinek száma, illetve a hozzá tartozó települések a dualista állam négy magyar – 1880., 1890., 1900. és 1910. évi – népszámlálása alatt kismértékben változott. (Az 1869. évi magyar népszámlálás még nem vizsgálta az anyanyelvi hovatartozást, ezért nem kerülhetett feltüntetésre.)

Az 1880. évi és az 1890. évi magyar népszámlálásoknál a járás területén 20, az 1900. évi, illetve az 1910. évi magyar népszámlálásoknál viszont 18 település statisztikai adatait vették számba. Ennek oka, hogy korábban, két település, Bóka és a járás székhelye, Módos két-két önálló településből állt. Előbbi Horvát-Bóka és Szerb-Bóka, utóbbi pedig Német-Módos, illetve Szerb-Módos néven jelent meg az 1880., illetve 1890. évi népszámlálási kiadványokban. Az 1900. évi magyar népszámlálás eszmei időpontjára Horvát- és Szerb-Bóka, Bóka néven, Német- és Szerb-Módos pedig Módos néven egyesült.

³ A történelmi Torontál vármegye a trianoni békeszerződésig – 1920. június 4. – jogilag fennálló 14 járását 1878-ban állították fel, miután előbb a Katonai Határőrvidék bizonyos részeit, utóbb pedig az ún. „Nagykikindai Kiváltságos Kerület” területét olvasztotta magába Torontál vármegye. A két, utolsóként létrehozott járás az Alibunári és a Párdányi járások voltak. HARASZTHY LAJOS: Torontál vármegye története 1867-től. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 488. p

2. táblázat: A Módosi járás anyanyelvi adatai (1880-1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	24 205	2 767	9 235	44	3 092	–	7 390 ⁴		592+1 085 ⁵
1890	26 609	3 667	10 926	35	3 455	2	1 146	6 662	716
1900	27 694	4 394	11 143	44	3 687	4	1 117	6 838	467
1910	27 048	4 685	9 905	61	3 877	3	905	6 959	653

Forrás: K.S.H., 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A Módosi járás területe anyanyelvi-nemzetiségi tekintetben meglehetősen heterogénnek volt mondható. Az 1910. évi magyar népszámlálás eszmei időpontjában (1910. december 31., éjféli) 27 048 fő élt a járás területén, ebből a relatív többség (36,62%) német anyanyelvű személy volt. A második legjelentősebb népcsoport a szerb volt (25,73%). A magyar anyanyelvűek aránya mindössze 17,32%-ot tett ki. A negyedik, jelentősebb népcsoport a román volt, arányuk 14,33%-ot számlált. Az egyéb anyanyelvűek száma (1 622 fő) és aránya (6%) a járás területén elenyésző volt; jobbára a horvátok tartoztak ide.⁶

A Módosi járás településeinek relatív többségében német anyanyelvű dominancia volt megfigyelhető. A németek lakta falvak egy része kizárólagosan németajkú volt. Ezek: Fodorház, Istvánföldre és Szárcsa. A következő településeken élt még többségben a német népcsoport: Csávos, Gyér, Káptalanfalva, Módos és Torontálszécsány.

A járás tizenyolc települése közül öt helységben szerb túlsúlyt mutattak a statisztikai adatok. Ezek a falvak Bóka, Gád, Nagyzsény, Rudna és Surján nagyközségek voltak.

A románság három településen alkotott többséget, ezek Maczedónia, Szárcsatelek és Tógyér helységek voltak.

A magyarság mindössze egy nagyközségben alkotott többségi népelemet, ez a falu Torontálkeresztes volt. Ugyanakkor Kiszsény volt az egyedüli olyan település, ahol – relatív – horvát anyanyelvi többséget mutattak ki a statisztikai adatok.⁷

A Módosi járás települései – egy-egy népcsoport dominanciája ellenére – anyanyelvi tekintetben meglehetősen keverték voltak. A németek jelentősebb számban képviselték magukat a román többségű Gádon, valamint a jobbára szerbek lakta Bókán, Nagyzsényben és Rudnán. A szerbek ugyanakkor a német többségű Csávoson, Gyéren, valamint Módoson képeztek nagyobb közösségeket. A románok a szerb többségű Gádon, valamint Rudnán éltek jelentősebb számban. A horvátok egy településen, a szerb többségű Bókán éltek számosabban.

A magyarok a szerbajkú Bókán, Nagyzsényben és Rudnán, illetve a német többségű Csávoson, Gyéren, Káptalanfalván, Módoson és Torontálszécsányban, valamint az inkább románajkú Tógyéren voltak még fellelhetők.⁸

⁴ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

⁵ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességét jelölte. A Módosi járás esetében az első érték (592 fő) az egyéb hazai (574 fő) és az egyéb külföldi (18 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

⁶ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint.* Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912, 366-367. pp.

⁷ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint.* Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912, 366-367. pp.

⁸ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint.* Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912, 366-367. pp.

3. táblázat: A Módosi járás felekezeti adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	24 205	14 014	9 604	75	178	159	175
1890	26 609	15 904	10 109	82	229	149	136
1900	27 694	16 504	10 628	55	279	196	32
1910	27 048	15 336	11 047	109	297	161	98

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A Módosi járás területén, az 1910. évi magyar népszámlálás „eszmei időpontjában” – a jobbára német, magyar és horvát anyanyelvű lakosságnak köszönhetően – a római katolikus felekezet hívei képezték a népesség többségét (56,7%). A második legjelentősebb felekezet az ortodox volt, amely felekezet tagjai főképp a szerb és a román anyanyelvűek sorából került ki (40,8%). A többi felekezet tagjainak száma (665 fő) és aránya (2,5%) elenyésző volt.⁹

A Módosi járás területén – 1910-ben – 9 240 fő, azaz a teljes népesség 34,2%-a beszélt magyarul. Ugyanakkor a járás területén 15 129 fő – a népesség 55,9%-a – tudott írni és olvasni.¹⁰

A trianoni békeszerződés a Módosi járás teljes területét elvette Magyarországtól. Ugyanakkor a területet felosztotta a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság és a Román Királyság között. Az 1910. évi magyar népszámlálás idején tizennyolc települést számláló Módosi járásból nyolc település, a magyar ajkú Torontálkeresztes, a többségében németek által lakott Csávós, Fodorház, Gyér valamint a jórészt szerbek által lakott Gád és Rudna, valamint a román többségű Maczedónia és Tógyér került a Román Királysághoz, a többi település a délszláv állam része lett. A végleges határt – az 1923. november 24-i belgrádi egyezmény alapján – csak 1924. április 10-én állapították meg. Ennek értelmében – területcsere ellenében – az addig román megszállás alatt állt járási székhely, Módos Romániától a délszláv államhoz került.

2. térkép: A Módosi járás térképe

Forrás: KOGUTOWICZ MANÓ: *Torontál vármegye térképe. Kiadott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister úr megbízásából.* Kiadja a Magyar Földrajzi Intézet r.t. Budapest, 1905. alapulvételével saját szerkesztés.

⁹ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népebb puszták, telepek szerint.* Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912, 366-367. pp.

¹⁰ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népebb puszták, telepek szerint.* Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912, 367. p.

I. 1. Bóka

Bóka (németül: Boka, románul: Boca, szerbül: Boka / Boka) a történelmi Torontál vármegye, egykori Módosi járásának központjától, Módostól délre fekvő település.

Bóka középkori eredetű helység, amely akkoriban hol Temes, hol pedig Keve vármegye része volt. A falu első okiratos említése az 1332-1337. évi pápai tizedjegyzékben történt. A későbbi oklevelek „Báka” (1361/1362), „Borzvató Báka” (1338, 1461) néven említették a települést. Bókára még a 15. században szerbek telepedtek le, akik a török hódoltságban is helyben maradtak. Az 1717. évi kincstári összeírásban 40 lakott házzal szerepelt, amelyben már szerbek éltek.¹¹

Vályi András az alábbiakat írta a településről: „Boka. Banátbéli falu Torontál Vármegyében, földes ura a Királyi Kamara, lakosai katolikusok, és ó hitűek, fekszik Nagy Becskerekétől más fél mérföldnyire, Ecska, és Szecsán helységektől nem messze. Határja jó termékenységgű.”¹²

A későbbiek folyamán Bóka két önálló településből állt, úgymint Horvát-Bóka, illetve Szerb-Bóka. A településnevek előtagjai utaltak az ott élő domináns népcsoportra. A 19. század elején, 1801-ben a falu a zágrábi püspökség birtoka lett. Erről Reiszig Ede a következőket írta: „A püspökség egyháznemesei 1801-ben telepedtek, itt le s egy külön utcát építettek a Temes-folyótól beljebb, Szerb-Bókával szemben. Ezt az utcát, mely az újabb beköltözőkkel mind népesebb lett, Horvát-Bókának nevezték el. Az újonnan letelepedett kath. horvátok számára Verhovác Miksa zágrábi püspök 1802-ben plébániát alapított. Templomuk 1840-ben készült el.”¹³

Az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc idején Bóka népessége sokat szenvedett. Már a szabadságharc kezdete előtt, 1848 nyarán érezni lehetett, hogy nő a feszültség a szerbek és a magyarok, valamint a magyarokkal szimpatizáló horvát lakosság között. Az ellenségeskedést kezdetben sikeresen elkerülték, mivel a szerbek elvándoroltak a faluból, ahol jobbra csak a magyarok, illetve a helyi horvátság maradt. Majd, 1848. augusztus 4-én a szerb martalócok váratlanul megtámadták a települést és kifosztották a magyarok és horvátok házait. Ezt követően, 1848. augusztus 6-án a magyar hadsereg a falu mellett megverte a szerb felkelőket. A magyarok a szerbekkel szembeni haragjuknak adtak hangot, amikor 1848. szeptember 4-én még a szerb ortodox templomot is felgyújtották. A magyar hadsereg elvonulása után a szerb felkelők ismét megrohanták Horvát-Bókát, melyet kifosztottak, illetve a falut feldúlták.¹⁴

Fényes Elek szerint „Bóka, rácz-horváth-magyar falu, Torontál vgyében, a Temes parton Szécsányhoz 1 órányira: 138 kath., 2 evang., 6 ref., 2132 óhitű, 10 zsidó lak., kath. és óhitű szentegyházzal, erdővel, 107 4/8 egész jobbágytelekkel. Lakosai papnemesek. Ut. p. Nagy-Becskerek.”¹⁵

Bóka a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság része lett.

¹¹ REISZIG EDE: *Torontál vármegye közégei*. In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 32. p.

¹² VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országának leírása, I. kötet, A Királyi Universitásnak betűivel*. Buda, 1796. Internetes elérhetőség: <http://www.fszek.hu/digitdoc/valyi/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.)

¹³ REISZIG EDE: *Torontál vármegye közégei*. In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 32. p.

¹⁴ REISZIG EDE: *Torontál vármegye közégei*. In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 32. p.

¹⁵ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. I. kötet*. Nyomtatott Kozma Vazulnál, Pest, 1851, 148. p., FÉNYES ELEK: *Magyarországának 's a hozzá kapcsolat tartományoknak mostani állapotja Statisztikai és Geographiai tekintetben, IV. kötet*. Trattner-Károlyi Tulajdona, Pest, 1839, 393. p.

4. táblázat: Horvát-Bóka nagyközség anyanyelvi adatai (1880, 1890)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	980	182	46	6	6	–	666 ¹⁶		35+39 ¹⁷
1890	1 131	191	82	27	24	–	668	108	31

Forrás: KSH, 1880., 1890. évi magyar népszámlálások.

5. táblázat: Szerb-Bóka nagyközség anyanyelvi adatai (1880, 1890)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	2 012	408	79	1	–	–	1 445 ¹⁸		9+70 ¹⁹
1890	2 098	542	122	–	5	–	75	1 311	43

Forrás: KSH, 1880., 1890. évi magyar népszámlálások.

6. táblázat: Bóka nagyközség anyanyelvi adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1900	3 419	802	278	12	25	–	752	1 537	13
1910	2 975	624	261	17	9	–	620	1 397	47

Forrás: KSH, 1900., 1910. évi magyar népszámlálások.

Bóka horvát, magyar, illetve német anyanyelvű lakosai a római katolikus felekezethez tartoztak. A római katolikus templomot 1840-ben szentelték fel „*Gyümölcsoltó Boldogasszony*” tiszteletére.²⁰ Ünnepnapiját március 25-én tartják. A liturgikus nyelv a magyar és a horvát.²¹

A bókai szerbek a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. Szerb ortodox templomuk az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc idején elpusztult. A jelenleg is álló templomot az 1850-es években építették és „*Szent Miklós*” („*Светог оца Николaja*” / „*Svetog oca Nikolaja*”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját május 22-én tartják.²²

7. táblázat: Horvát-Bóka nagyközség felekezeti adatai (1880, 1890)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	980	918	38	15	9	–	–
1890	1 131	957	142	29	–	3	–

Forrás: KSH, 1880., 1890. évi magyar népszámlálások.

¹⁶ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

¹⁷ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességét jelölte. Horvát-Bóka esetében az első érték (35 fő) az egyéb hazai (34 fő) és az egyéb külföldi (1 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

¹⁸ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

¹⁹ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb hazai anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességét jelölte.

²⁰ SÁNDOR ZOLTÁN: *Bóka. Motoros főtisztelező a szórványban*. In: FODOR ISTVÁN (szerk.): *Szórványlétben*. Ríportkönyv. Magyar Szó, Újvidék, 2016, 51. p.

²¹ *A Nagybacsereki Egyházmegye honlapja*: <http://www.catholic-zr.org.rs/boka/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.), ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybacsereki Egyházmegye történetéhez*. LOGOS Kiadó, Tóthfalu, 1993, 216-219. pp.

²² *A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja*: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/secanjsko-namesnistvo/boka/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.)

8. táblázat: Szerb-Bóka nagyközség felekezeti adatai (1880, 1890)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2 012	598	1 398	–	–	16	–
1890	2 098	757	1 313	3	12	6	7

Forrás: KSH, 1880., 1890. évi magyar népszámlálások.

9. táblázat: Bóka nagyközség felekezeti adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1900	3 419	1 791	1 579	17	23	9	–
1910	2 975	1 437	1 457	37	14	17	13

Forrás: KSH, 1900., 1910. évi magyar népszámlálások.

10. táblázat: Bóka etnikai adatai (1921–2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921				Nincs adat.				
1931				Nincs adat.				
1948	2 912			Nincs adat.				
1953	2 819	872	Nincs adat.	3	6	339	1 471	128
1961	3 260	1 048		Nincs adat.		306	1 827	79
1971	2 673	827		Nincs adat.		215	1 506	125
1981	2 246	652		Nincs adat.		141	1 193	260
1991	1 992	590	3	9	7	103	1 073	207
2002	1 734	482	1	8	4	83	994	162
2011 ²³	1 412	336	3	9	11	66	822	165

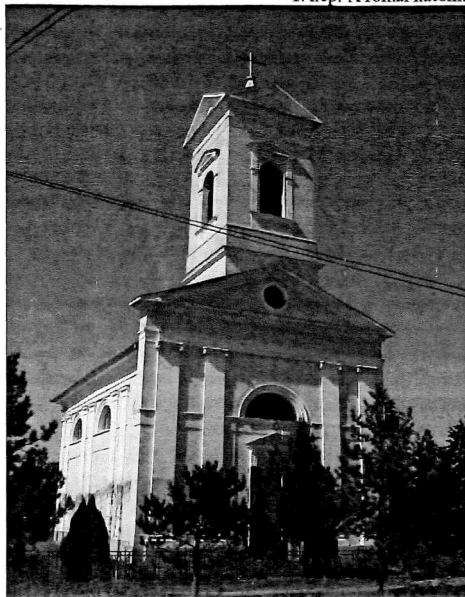
Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, *délszláv népszámlálások*: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.)

Bóka szórványmagyarságának legnagyobb demográfiai problémái az elvándorlás, a természetes fogyás, valamint az asszimiláció. Egyfelől nincs munkalehetőség, másfelől az alacsony fizetések miatt a fiatalok rákényszerülnek arra, hogy nemcsak a saját falujukat, hanem az országot is elhagyják. Ha külföldön próbálnak boldogulni, akkor leginkább Németországba, illetve Hollandiába mennek. A természetes fogyásról nagyon szemléletes képet fest a Magyar Szó egyik cikke, mely a következőket írta: „Az atya [Fehér Roland, Bóka római katolikus plébánosa] elmondása szerint abban a tizenöt környékbeli faluban, ahol szolgálatot teljesít, tíz temetésre egy kereszteselő jut, Bókán évi szinten tíz-tizenkettő temetés van, a kereszteselő változó, az utóbbi négy évben – amióta ő a faluban van –, nullától ötig alakult.”²⁴ Talán a legveszélyesebb csökkentő tényező az asszimiláció. A horvátok már gyakorlatilag eltűntek a faluból, holott egykoron az egyik domináns népcsoport volt. Közülük ötven éve – 1968-tól – nincs magyar nyelvű oktatás, a magyar nyelv ápolását magánházaknál próbálják hetente egy alkalommal megoldani. Az idősebbek még magyarul beszélnek egymással, de a fiatalok közül kevesen. Aki tud magyarul, az is sokszor inkább szerbül próbálja kifejezni magát.

²³ A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. Az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők. (Utóbbi három megjelölés a korábbi – 1991- és 2002. évi – népszámlálási adatok „Egyéb” adataimál is beleértendők.) A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közléje, Tóth-Glemba Klára, kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

²⁴ SÁNDOR ZOLTÁN: *Bóka. „Nem tudunk mi se magyarul, se szerbül”*. In: FODOR ISTVÁN: *Szórványlétben*. Riportkönyv. Magyar Szó, Újvidék, 2016, 47. p.

1. kép: A római katolikus templom Bókán (2012)

Forrás: Saját fénykép.

2. kép: A szerb ortodox templom Bókán (2012)

Forrás: Saját fénykép.

I. 2. Csávós

Csávós (németül: Tschawosch, illetve Lichtenwald, románul: Grăniceri, illetve Ciavos, szerbül: Границари / Graničari) a történelmi Torontál vármegye, egykori Módosi járásának központjától, Módostól keletre fekvő település.

Csávós – akkoriban „Chawas”, azaz „Csávás” – középkori eredetű helység, amely Temes vármegyéhez tartozott. Már az Árpád-korban (1000-1301) is ismert falu volt, majd az 1332-1337. évi pápai tizedjegyzék is említette, mint plébániával rendelkező, egyházas helyet. Az ún. „vegyesházi királyok” regnálása (1301-1526) alatt több birtokosáról is maradtak az utókorra információk. A török hódoltság időszakában nem pusztult el. A törökök kiűzése idején, 1717-ben a kincstári összeírás „Chavosch” formában említette a lakott települések között. Ekkor a faluban 15 lakott ház volt. Az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen is a lakott helyek között tüntették fel. A faluban szerbek éltek, akik 1783-ban a Katonai Határőrvidékre költöztek, helyükre németek érkeztek.²⁵

Vályi András „elegyes” falunak írta le a települést: „Csávós. Elegyes falu Torontál Vármegyében, földes Ura Endrődy Uraság, fekszik Csakovának szomszédságában, mellynek filiája, határja jó termékenységgű, vagyonnyai külömbfélék.”²⁶

Fényes Elek szerint „Csávós, német-magyar-rácz falu, Torontál vármegyében, a Temes parton, Módossal átellenben: 394 kath., 98 ref., 88 óhitű, 2 zsidó lak., kath. templommal, gyönyörű kastélylyal, sörházzal, 21 6/8 egész telekkel. F. u. Endrődy József. Ut. p. N.-Becskerek.”²⁷ A 19. században több csapás is érte a falut, 1861-ben húsvét napján nagy tűzvész pusztított a Csávoson, majd az 1863/1864. évi nagy inség is jelentős gondot okozott.

Csávós a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően a Román Királyság része lett.

11. táblázat: Csávós nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	1 023	135	694	2	31	–	115 ²⁸	–	1+45 ²⁹
1890	1 246	254	876	–	5	–	–	107	4
1900	1 224	209	844	11	10	–	1	147	2
1910	1 050	204	695	4	10	–	–	136	1

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Csávós jobbára németek által lakott falu volt. A németek a római katolikus felekezethez tartoztak. Római katolikus templomukat 1896-ban építették és „Loyolai Szent Ignác” („Hl. Ignatius von Layola”), a jezsuita rend alapítójának tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját július 31-én tartják. A liturgikus nyelv a német volt. A templom tetejét 1999-ben egy vihar súlyosan megrongálta, ami miatt 2003-ban újra kellett építeni a tornyot. Az új templomtorony a régihez képest kisebb lett.³⁰ Csávoson a jobbára románajkú baptista közösségnek is van egy imaháza.

²⁵ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 34-35. pp.

²⁶ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országának leírása, I. kötet, A Királyi Universitásnak betűivel*. Buda, 1796. Internetes elérhetőség: <http://www.fszek.hu/digitdoc/valyi/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

²⁷ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. I. kötet*. Nyomatott Kozma Vazulnál, Pest, 1851, 204. p., FÉNYES ELEK: *Magyarországának 's a hozzá kapcsolót tartományoknak mostani állapotja Statisztikai és Geographiai tekintetben, IV. kötet*. Trattner-Károlyi Tulajdona, Pest, 1839, 393. p.

²⁸ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

²⁹ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb hazai anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.

³⁰ VOGEL, HEINZ: *Tschawosch. Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat*. <http://www.banatergottesheuser.ro/tschawosch.htm> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

12. táblázat: Csávos nagyközség felekezeti adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	1 023	781	139	–	73	6	24
1890	1 246	1 020	120	2	98	2	4
1900	1 224	946	171	–	102	3	2
1910	1 050	806	149	–	95	–	–

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Csávos többnyire német anyanyelvűek által lakott falu volt. Már a trianoni békeszerződés előtt éreztette hatását a településről történő kivándorlás, valamint a németekre sok helyen jellemző egy-gyermekrendszer.

A németek számbeli fogyása a második világháború után indult, amelyet a statisztikai – román népszámlálási – adatok is alátámasztanak. A „forgatókönyv” itt is az volt, mint más német falvak esetében. A szovjet Vörös Hadsereg elől már több család elmenekült. Majd 1945 januárjában megindult a német lakosság deportálása a Szovjetunió területén felállított munkatáborokba. Ezt követte 1951 és 1956 között a havasalföldi Bărăgan területére történő deportálás a román hatalom részéről.³¹ Mind a szovjet, mind a román munkatáborokban többen meghaltak az embertelen bánásmód, a betegségek, az éhség miatt.³²

Az 1970-es évektől megindult – „családegysítés” ürügyén – a német lakosság „fejpénz” ellenében, évente meghatározott számban történő kivándorlása Németország területére. Ebben előzetesen a kommunista Románia, illetve az NSZK megállapodott. A román kommunizmus bukását (1989) követően a település német lakóinak jó része is áttelepült Németország területére. Ettől kezdve a németek szinte teljesen eltűntek az időközben román többségűvé vált faluból.³³

13. táblázat: Csávos etnikai adatai (1920–2011)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	1 047	228	720	Nincs adat.	7	Nincs adat.	Nincs adat.	92
1930a	953	160	675	1	40	Nincs adat.	76	1
1930n	953	160	675	4	39	Nincs adat.	75	–
1941n	931	154	594	Nincs adat.	117	Nincs adat.	Nincs adat.	66
1956	640	Nincs adat.						
1966a	542	124	341	–	47	Nincs adat.	30	–
1966n	542	124	341	–	42	Nincs adat.	34	1
1977n	331	55	141	–	129	–	4	2
1992n	219	46	11	–	159	–	3	–
2002a	247	25	10	–	197	–	–	15
2002n	247	27	11	–	194	–	–	15
2011	Nincs adat.							

Forrás: VARGA E. ÁRPÁD: *Erdélyi etnikai és felekezeti statisztikája III. kötet, Arad, Krassó-Szörény és Temes megye, Népszámlálási adatok 1850-2002 között.* Pro-Print Kiadó, Csíkszereda: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

³¹ BANDI ISTVÁN: *A romániai kommunizmus - kényszerintézkedések, börtönök és munkatáborok világa.* In: *Munkatáborok, „Ne csak őrizd, gyűlöld is!”*: <http://www.munkataborok.hu/hu/kulfold/romania> (Letöltés ideje: 2017. július 20.)

³² *Heimatortsgemeinschaft Tschawosch, Landsmannschaft der Banater Schwaben e.V.*: <http://www.banater-schwaben.org/vereinsleben/heimatortsgemeinschaften/tchawosch/> (Letöltés ideje: 2017. július 20.)

³³ *Heimatortsgemeinschaft Tschawosch*: <https://www.hog-tschawosch.de/geografische-lage-geschichte/> (Letöltés ideje: 2017. július 20.)

Forrás: Saját fénykép.

I. 3. Fodorház

Fodorház (németül: Fodorhausen, románul: Fodorhaza) a történelmi Torontál vármegye, egykori Módosi járásának központjától, Módostól – egykoron – keletre fekvő település.

Fodorház a történelmi Torontál vármegye egyik legfiatalabb települése volt; 1838 és 1840 között alapították a helységet. A kisközséget római katolikus vallású német lakossággal teleptették.³⁴

Fodorház a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően a Román Királyság része lett.

A helység 1930. évi, valamint az 1941. évi román népszámlálási adatai a szomszédos Gád település adataiban kerültek feltüntetésre, mivel önállóságát elvesztve, Gádba olvadt. Később, 1956-ban a helység ismét önálló lett, majd pedig elnéptelenedett és megszűnt.³⁵

14. táblázat: Fodorház kisközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	114	–	105	–	1	–	1 ³⁶	–	7 ³⁷
1890	214	4	208	–	2	–	–	–	–
1900	202	18	177	–	7	–	–	–	–
1910	174	17	151	–	5	–	–	1	–

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

15. táblázat: Fodorház kisközség felekezeti adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	114	113	1	–	–	–	–
1890	214	212	2	–	–	–	–
1900	202	192	7	–	3	–	–
1910	174	168	6	–	–	–	–

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

16. táblázat: Fodorház etnikai adatai (1920–1966)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	155	9	146	–	–	–	–	–
1956	96	Nincs adat.						
1966a	–	–	–	–	–	–	–	–
1966n	–	–	–	–	–	–	–	–

Forrás: VARGA E. ÁRPÁD: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája III. kötet, Arad, Krassó-Szörény és Temes megye, Népszámlálási adatok 1850-2002 között.* Pro-Print Kiadó, Csíkszereda: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

³⁴ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 48. p.

³⁵ VARGA E. ÁRPÁD: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája III. kötet, Arad, Krassó-Szörény és Temes megye, Népszámlálási adatok 1850-2002 között.* Pro-Print Kiadó, Csíkszereda: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

³⁶ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

³⁷ Az egyéb kategóriánál az érték a beszélni nem tudó népességet jelölte.

I. 4. Gád

Gád (németül: Gad, románul: Gad (1924-ig Gureni), szerbül: Гад / Gad) a történelmi Torontál vármegye, egykori Módosi járásának központjától, Módostól keletre fekvő település.

Gád középkori eredetű helység. Az egykoron Temes vármegye részét képző falut először az 1332/1337. évi pápai tizedjegyzék említette.

A falu a török hódoltság idején nem pusztult el. Az 1717. évi kincstári összeírásban a lakott települések között jegyezték, akkoriban 30 lakoház állt a faluban. Az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen is a lakott helyek között szerepelt. Lakosai ebben az időben románok voltak. Később egyre inkább a szerbek kerültek túlsúlyba a falu népességének körében. A szerbek feltehetően Montenegró területéről érkeztek.³⁸ A szerbek és románok mellett németek is letelepedtek a faluban, amely kisszámú magyarságnak is otthont adott.

A 18. század végén, 1788-ben II. József, a „kalapos király” (1780-1790) és a 19 éves Ferenc főherceg – az osztrák-török háború idején – egy éjszakát töltött a faluban Miloš Péter házában. Vályi András szerb faluként említette Gádót, amelyről a következőket írta: „*Gád. Rátz falu Torontál Vármegyében, földes Ura a' K. Kamara, lakosai ó hitűek, fekszik Csakovához, fél mérföldnyire, határja Gyerhez hasonlító, második Osztálybéli.*”³⁹

Fényes Elek szerint „*Gád, oláh falu, Torontál vmegyében, a Temes mellékén, Uj-Pécshez délre 2 mfdnyire: 44 kath., 8 ref., 1080 óhitű, 4 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, szép urasági épületekkel, erdőkkel, 41 2/8 egész telekkel. Határa gazdagon termi a szép tisztabuzát, tengerit, repczét, zabot, szénát stb. F. u. Kászonyi, Nagy, Gyertyánfy, Kukarics, Pálffy, Fodor családbeliek.*”⁴⁰ „*A községbeli kastélyt a XIX. század közepén a Fodor család építtette, jelenlegi tulajdonosa báró Gudenus Hugóné. Van itt még egy úrilak, melyet a XIX. század elején a Kukovics család építtetett s ez most báró Gudenus Béláé.*” – írta Reiszig Ede.⁴¹ Napjainkban a kastélynak jóformán csak a falai állnak, viszonylag nehéz megközelíteni a mindent tirtokba vevő növényzet miatt. A kastély elvadult környezetben várja sorsa beteljesülését.

Gád a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően a Román Királyság része lett.

A falut meglehetősen nehéz „elérni”, mivel nincs aszfaltozott út a településre. Elvileg két irányból van bejárás a helységbe. Rudna felől a Temes folyón kell átkelni, ahol a híd olyan rossz állapotban van, hogy azon autó nem kel át, de kerékpárral is nehéz. A másik bejárat, a hosszabb út, Csávós felől. A földúton a munkagépek, az időjárás sokszor szinte járhatatlanná teszik az utat. Gád – amely szónak héber jelentése „boldogság”⁴² – megközelítése inkább bosszúságot okoz a kíváncsi utazónak. A falu elszigeteltsége ellenére két templomnak is otthont ad. A település határán, egymás mellett áll a román és a szerb ortodox templom. Emlékeztetve az egykor népesebb és jobb időket is megélt helység múltjára.⁴³

³⁸ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 48. p.

³⁹ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országának leírása, II. kötet, A Királyi Universitásnak betűivel*. Buda, 1796. Internetes elérhetőség: <http://www.fszek.hu/digitdoc/valyi/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

⁴⁰ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. II. kötet*. Nyomtatott Kozma Vazulnál, Pest, 1851, 31. p., FÉNYES ELEK: *Magyarországnak 's a hozzá kapcsolat tartományoknak mostani állapotja Statisztikai és Geographiai tekintetben, IV. kötet*. Trattner-Károlyi Tulajdona, Pest, 1839, 394. p.

⁴¹ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 48. p.

⁴² A település nevét – a héber jelentés ellenére – feltehetően a Kr. u. 890 körül élt Gád (Glád) vezérről kapta, aki a vidék ura volt és a honfoglaló magyarok győzték le.

⁴³ A település felkeresése folyamán tapasztalt élmények.

17. táblázat: Gád kisközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	839	40	108	–	205	–	451 ⁴⁴	6+29 ⁴⁵	
1890	897	46	119	–	230	–	–	489	13
1900	1 127	138	167	–	308	–	–	511	3
1910	1 141	90	101	–	316	–	–	613	21

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Gád román lakossága a román ortodox egyházhoz tartozik. A román ortodox templomot 1935-ben építették és a „*Szentlélek eljövetele*” („*Pogorărea Sfântului Duh*”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját pünkösdkor tartják.⁴⁶

A helyi szerbség a szerb pravoszláv egyházhoz tartozott. Szerb ortodox templomukat 1777-ben építették, illetve 1859 és 1860 között megnagyobbították. A templomot „*Szent Arkangyalok*” („*Свобор свемух Архангела*” / „*Sabor sveti Arhangela*”) („*Szent Mihály*”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját – a szerb ortodox liturgia szerint – november 21-én tartják.

18. táblázat: Gád kisközség felekezeti adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	839	140	680	6	6	7	–
1890	897	156	726	–	5	9	1
1900	1 127	274	823	–	20	10	–
1910	1 141	176	944	1	6	5	9

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

19. táblázat: Gád etnikai adatai (1920–2011)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	917	74	47	Nincs adat.	269	Nincs adat.	Nincs adat.	527
1930a	1 227	75	195	–	402	Nincs adat.	507	48
1930n	1 227	74	194	–	403	Nincs adat.	507	49
1941n	1 257	67	212	Nincs adat.	437	Nincs adat.	Nincs adat.	541
1956	896	Nincs adat.						
1966a	739	31	31	–	413	Nincs adat.	256	8
1966n	739	31	31	–	415	Nincs adat.	256	6
1977n	428	24	14	–	240	–	140	10
1992n	225	10	2	–	143	–	70	–
2002a	190	5	1	–	143	–	41	–
2002n	190	7	6	–	133	–	44	–
2011	Nincs adat.							

Forrás: VARGA E. ÁRPÁD: *Erdélyi etnikai és felekezeti statisztikája III. kötet, Arad, Krassó-Szörény és Temes megye, Népszámlálási adatok 1850-2002 között.* Pro-Print Kiadó, Csíkszereda: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

⁴⁴ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

⁴⁵ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Gád esetében az első érték (6 fő) az egyéb hazai (5 fő) és az egyéb külföldi (1 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

⁴⁶ *Biserici.org*: <http://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=19402> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

4. kép: báró Gudenus Hugó egykori kastélya

Forrás: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, *Országos Széchenyi Könyvtár – Magyar Elektronikus Könyvtár*: <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0024/15.html> (Letöltés ideje: 2017. július 20.)

5. kép: báró Gudenus Hugó egykori kastélya napjainkban.

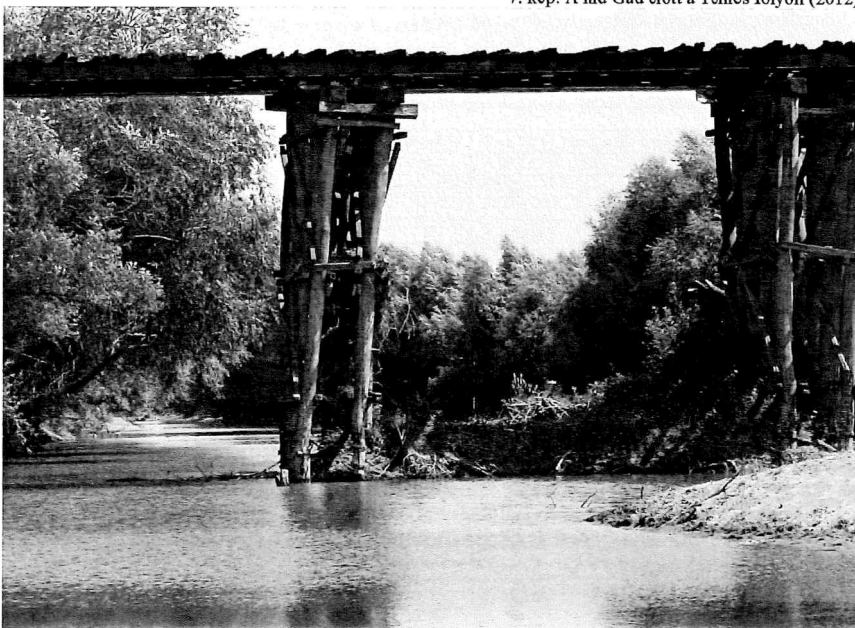
Forrás: *Motoflash honlap*: http://www.motoflash.ro/stiri/evenimente/initiativa_enduro_turism_romania_organizeaza_prima_etapa.html (Letöltés ideje: 2017. július 20.)

6. kép: Gád templomai, előtérben a román, mögötte a szerb ortodox templom (2012)

Forrás: Saját fénykép.

7. kép: A híd Gád előtt a Temes folyón (2012)

Forrás: Saját fénykép.

I. 5. Gyér

Gyér (németül: Gier, illetve Kier, románul: Giera, szerbül: Ђур / Ђир) a történelmi Torontál vármegye, egykori Módosi járásának központjától, Módostól délkeletre fekvő település.

A helység a középkorban Temes vármegyéhez tartozott. A 14. század első felében Vejtehi Tivadar és családjának birtokába tartozott. Az 1343 és 1379 közötti időszakban „Gör” alakban említették a falu nevét az oklevelek.

A török hódoltság idején lakott település maradt. Az 1717. évi kincstári összeírás szerint 12 lakott ház állt a faluban, amelyek lakosai szerbek voltak. A szerbek még a 17. században telepedtek ide és 1667-ben már egy ortodox templomot is építettek maguknak.⁴⁷

Az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen „Gyr” alakban jelent meg a település neve, amely továbbra is lakott helynek számított. A település birtokosa a Gyertyánffy család volt, akik 1795-ben vásárolták meg a helységet a kincstártól.

Vályi András szerint „Gyér. Oláh, és rácz falu Torontál Vármegyében, fölnes Ura a' Királyi Kamara, lakosai ó hitűek, fekszik Doláztához, és Csakovához is fél mértföldnyire, határja a' Csakovaihoz hasonló, de legelője, és erdeje jeles. marhájok sok van, piatzok Csakován, és Temesváron, első Osztyálybéli.”⁴⁸

Fényes Elek szerint „Gyér, oláh-rácz-magyar falu, Torontál vmegyében, Gaádhoz délre 1 1/2 órányira: 186 kath., 4 ref., 572 óhitű lak., óhitű anyateplommal, 42 egész telekkel. F. u. Gyertyánffy Lukács. Ut. p. Delta.”⁴⁹ A településen két Gyertyánffy kúria – meglehetősen romos – épülete található. Erről a két épületről Reiszig Ede a következőket közölte: „A községben lévő két kúria közül az egyiket Gyertyánffy Lukács 1795-ben építtette; ez jelenleg Gyertyánffy Andoré, a másikat ugyanő 1829-ben emelte s ez most Gyertyánffy Lászlóé. Ez úrilakok mindegyikében kb. 2500 kötetes könyvtár is van.”⁵⁰ Látva az épületek mai állapotát, nehezen hihetünk Reiszig Ede sorainak.

Gyér a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően a Román Királyság része lett.

20. táblázat: Gyér nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	1 025	178	508	2	43	–	243 ⁵¹	–	5+46 ⁵²
1890	1 161	212	629	–	39	–	1	279	1
1900	1 201	268	619	–	36	–	–	278	–
1910	1 281	311	587	–	27	–	–	355	1

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

⁴⁷ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 50. p.

⁴⁸ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országnak leírása, II. kötet, A Királyi Universitásnak betűivel*. Buda, 1796. Internetes elérhetőség: <http://www.fszek.hu/digitdoc/valyi/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

⁴⁹ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. II. kötet*. Nyomatott Kozma Vazulnál, Pest, 1851, 66. p., FÉNYES ELEK: *Magyarországnak 's a hozzá kapcsolat tartományoknak mostani állapotja Statisztikai és Geographiai tekintetben, IV. kötet*. Trattner-Károlyi Tulajdona, Pest, 1839, 394. p.

⁵⁰ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 50. p.

⁵¹ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

⁵² Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Gyér esetében az első érték (5 fő) az egyéb hazai (3 fő) és az egyéb külföldi (2 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

Gyéren jobbára németek éltek, illetve kisebb számban magyarok. Mindkét népcsoport a római katolikus felekezethez tartozott. A római katolikus templomot 1955-ben építették és „Szent Lukács evangélista” („Hl. Lukas”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját október 18-án tartották. A liturgikus nyelv a német volt.⁵³

A településen élő szerbség a szerb ortodox egyházhoz tartozik. Szerb pravoszláv templomukat 1908-ban építették. A templom titulusa: „Urunk mennybemenetele” („Взнесенје Христово” / „Vaznesenje Hristovo”). Ünnepnapiját a húsvét utáni 40. napon tartják. A szerbek ezt a napot „Spasovdan”-nak is nevezik. A településen a jobbára románajkú baptista közösségek is van egy imaháza.

21. táblázat: Gyér nagyközség felekezeti adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostal hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	1 025	707	296	1	18	3	–
1890	1 161	801	318	3	34	–	5
1900	1 201	853	323	–	22	3	–
1910	1 281	858	384	8	28	–	3

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A gyéri németek „végnapjai” a második világháború végén indultak. A szovjet Vörös Hadsereg közeledésének hírére voltak, akik elmenekültek Németország irányába. A helyben maradtak közül minden munkavégzésre megfelelő korú nőt, illetve férfit szovjet munkatáborokba hurcoltak. Többen ekkor már nem térek vissza szovjet fogságból, hanem egyenesen Németországba távoztak. Az 1945-ben indult romániai „földreform” értelmében a németeket megfosztották gazdag földjeiktől, ingatlanjaiktól, állatállományuktól. Az 1951 és 1956 közötti időszakban a Bărăgan területére történő deportálás, majd pedig a hetvenes évektől a Románia és az NSZK által megkötött egyezmény értelmében, „családegyesítés” ürügyén – „fejpenz” ellenében – minden évben meghatározott számú német polgár hagyhatta el Románia területét és telepedhetett át Nyugat-Németország területére. A román kommunizmus bukása után a helyben maradt német lakosság jó része is Németországba költözött.⁵⁴

22. táblázat: Gyér etnikai adatai (1920–2011)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	1 380	414	580	Nincs adat.	32	Nincs adat.	Nincs adat.	354
1930a	1 245	252	550	–	124	Nincs adat.	308	11
1930n	1 245	243	551	–	129	Nincs adat.	309	13
1941n	1 252	320	547	Nincs adat.	106	Nincs adat.	Nincs adat.	279
1956	1 060	Nincs adat.						
1966a	1 013	367	308	–	129	Nincs adat.	208	1
1966n	1 013	366	310	–	128	Nincs adat.	207	2
1977n	879	344	208	–	160	–	155	12
1992n	678	254	31	–	252	–	94	47
2002a	685	234	11	–	326	–	62	52
2002n	685	242	14	–	315	–	62	52
2011	Nincs adat.							

Forrás: VARGA E. ÁRPÁD: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája III. kötet, Arad, Krassó-Szörény és Temes megye, Népszámlálási adatok 1850-2002 között.* Pro-Print Kiadó, Csíkszereda: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

⁵³ VOGEL, HEINZ: *Gier. Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat.* <http://www.banatergotteshaeuser.ro/gier.htm> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

⁵⁴ ZOLLNER, ANTON: *DURCH GEWESENE DEUTSCHE DÖRFER DES BANATS (78), GIER.* <http://www.banater-aktualitaet.de/akt3gie.htm> (Letöltés ideje: 2017. július 20.)

Forrás: Saját fénykép.

Forrás: Saját fénykép.

10. kép: A római katolikus templom Gyéren, mögötte az egyik Gyertyánffy kúria romos épülete (2012)

Forrás: Saját fénykép.

11. kép: A szerb ortodox templom Gyéren (2012)

Forrás: Saját fénykép.

I. 6. Istvánföldre

Istvánföldre (németül: Stefansfeld, szerbül: Крајишник / Krajišnik (korábban: Шушљаја / Šupljaja) a történelmi Torontál vármegye, egykori Módosi járásának központjától, Módostól nyugatra fekvő település.

Istvánföldét a 18. század utolsó éveiben telepítették. Kevéssel ezt követően – 1801-ben – a zágrábi káptalan nyerte adományul, kárpótlásul a Kulpa folyón túli „jóságaiért”, amelyeket az 1778 és 1784 közötti években, a Katonai Határőrvidék szervezésekor kisajátítottak.⁵⁵ Erről a tényről Vályi András a következőket írta: „*Szent István. Új német falu Torontál Várm. most népesítettik; földes Ura a' Zágrábi Káptalan.*”⁵⁶

A falu 1805. szeptember 6-án országos, 1818. március 20-án pedig hetivásárok tartására nyert kiváltságot. Az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc idején, 1848. augusztus 29-én a magyar nemzetőrök és a szerb felkelők között jelentős zajlott a településnél, mely a szerbek győzelmével végződött.⁵⁷

Fényes Elek szerint „*Szent-István, (Stefánföld), német mv., Torontál vmegyében, N.-Becserekéhez keletre 3 1/2 mfdnyire, 1908 kath., 19 n. e. óhitű, 14 zsidó lak., kathol. anyateplommal. Határa szerfelett termékeny; lakosai contractualisták, s vagyonos emberek. F. u. a zágrábi káptalan.*”⁵⁸

Istvánföldre a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság része lett.

23. táblázat: Istvánföldre nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	2 356	198	1 963	–	24	–	25 ⁵⁹		146 ⁶⁰
1890	2 525	118	2 316	–	53	–	1	25	12
1900	2 348	19	2 273	2	26	–	1	12	15
1910	2 445	71	2 334	–	22	–	–	1	17

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Istvánföldre egykori német lakói a római katolikus egyházhoz tartoztak. Római katolikus templomukat „*I. (Szent) István magyar király*” („*Stephan I. der Heilige*”) tiszteletére szentelték fel. Ünneppaját augusztus 20-án tartották. A liturgikus nyelv a német volt. A templomot a második világháború után bontották le, 1948-ban. A hívek szétszóródtak. Az 1797-ben alapított plébánia épületét 1959-ben államosították.⁶¹

⁵⁵ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 56-57. pp.

⁵⁶ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országának leírása, II. kötet, A Királyi Universitásnak betűivel*. Buda, 1796. Internetes elérhetőség: <http://www.fszek.hu/digitdoc/valyi/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

⁵⁷ BANATerra encyclopaedia: <http://www.banaterre.eu/magyar/i/istvanfoidre.htm> (Letöltés ideje: 2017. július 20.)

⁵⁸ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. IV. kötet*. Nyomtatott Kozma Vazulnál, Pest, 1851, 99. p.

⁵⁹ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

⁶⁰ Az egyéb kategóriánál az érték a beszélni nem tudó népességet jelölte.

⁶¹ ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez*. LOGOS Kiadó, Tóthfalu, 1993, 267-269. pp., *A Nagybecskereki Egyházmegye honlapja*: <http://www.catholic-zr.org.rs/modos/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.), DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon V. (Homo-J)*. Szent István Társulat, Budapest, 2000, 486. p.

A településen élő szerbség 2011-ben kezdte meg a szerb pravoszláv templom felépítését, melyet „Szent Pantaleon vértani” („Светоз Пантелејмона” / „Svetog Pantelejmona”) tiszteletére szentelnek majd fel.⁶²

24. táblázat: Istvánföldre nagyközség felekezeti adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2 356	2 303	16	1	2	9	25
1890	2 525	2 443	21	1	–	10	50
1900	2 348	2 309	38	–	1	–	–
1910	2 445	2 406	21	1	15	1	1

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Az istvánföldi németek jó része nem menekült el a második világháború után a német hadsereggel. Ezért a titói partizánok kénye-kedvének 2 214 fő volt kiszolgáltatva. Ebből a Szovjetunió munkatáborába 136 főt deportáltak, melyből nyolc fő nem tért vissza.⁶³ A többieket a jugoszláv partizánok különféle táborokba, illetve „lógerekbe” zárták, ahol sokakkal az éhínség, a betegségek, a téli hideg, az embertelen bánásmód végzett. A németek helyére Bosznia-Hercegovinából, továbbá Horvátország és más jugoszláv területekről szerbek érkeztek. A németiség teljesen kiveszett a faluból.

25. táblázat: Istvánföldre etnikai adatai (1921–2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Rómán	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	3 926	Nincs adat.						
1953	4 415	8	Nincs adat.	1	26	4	4 297	79
1961	3 357	5	Nincs adat.			6	3 287	59
1971	2 712	9	Nincs adat.			3	2 400	300
1981	2 495	9	Nincs adat.			1	2 017	468
1991	2 428	6	2	–	6	3	2 123	288
2002	2 241	12	1	–	4	3	2 058	163
2011 ⁶⁴	1 719	9	Nincs adat.	Nincs adat.	5	4	1 548	Nincs adat.

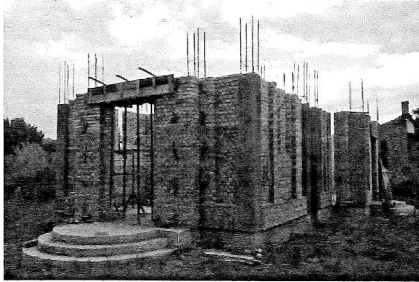
Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

⁶² A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanasnatska.rs/parohije/secanjisko-namesnistvo/krajisnik/> (Letöltés ideje: 2017. július 20.)

⁶³ Station eines Völkermordes: <http://www.hog-bulkes.de/deportation.pdf> (Letöltés ideje: 2017. július 20.)

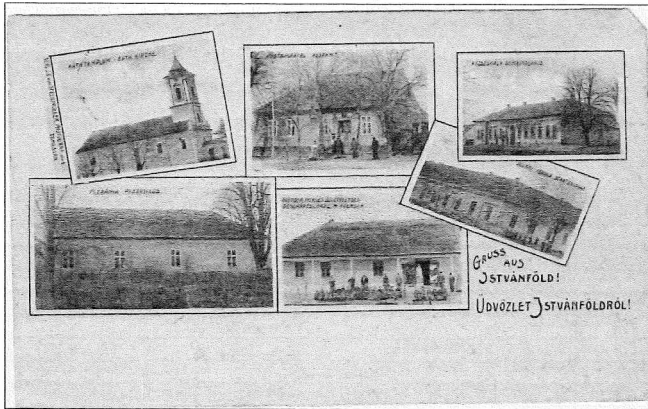
⁶⁴ A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. A „Nincs adat.” megjegyzés esetén, adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, emiatt – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők. (Utóbbi három megjelenés a korábbi – 1991. és 2002. évi – népszámlálási adatok „Egyéb” adatainál is beleértendők.) A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlője, Tóth-Glemba Klára, kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

12. kép: Az épülő szerb pravoszláv templom

A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/secanjsko-namesnistvo/krajisnik/> (Letöltés ideje: 2017. július 20.)

13. kép: Istvánföldre egy I. világháború előtti képeslapon.

Forrás: [delcampe.net: https://www.delcampe.net/en_GB/collections/item/view/0235678721](https://www.delcampe.net/en_GB/collections/item/view/0235678721) (Letöltés ideje: 2017. július 20.)

14. kép: A falu parkja a partizánemlékművel, egykoron itt állt a római katolikus templom (2012)

Forrás: Saját fénykép.

I. 7. Káptalanfalva

Káptalanfalva (németül: Kaptalan, románul: Căptălan, szerbül: Бусење / Busenje) a történelmi Torontál vármegye, egykori Módosi járásának központjától, Módostól közvetlenül nyugatra fekvő település.

Káptalanfalvát magyar és német telepesekkel a zágrábi káptalan alapította a 19. század első felében.⁶⁵ A település magyar, német, illetve román neve is erre a tényre utal. Egyházi iratok már 1820-tól megemlítték a falu nevét.⁶⁶

Káptalanfalva a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság része lett.

26. táblázat: Káptalanfalva kisközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	270	118	131	–	5	–	–	–	1+15 ⁶⁸
1890	323	147	174	–	–	–	–	2	–
1900	345	174	164	–	5	–	–	1	1
1910	267	112	155	–	–	–	–	–	–

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Káptalanfalva magyar és német lakosai a római katolikus felekezethez tartoztak. A település első vert falú kápolnáját 1887-ben építették a hívek, amelyet „*Szent Erzsébet*” tiszteletére szentelték fel. Ezt az épületet azonban ismeretlen tettesek 1999-ben súlyosan megrongálták. A faluban álló templomot 2002-ben építették és „*Tours-i Szent Márton*” tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját november 11-én tartják. Liturgikus nyelv a magyar. Nem önálló plébánia, Módos leányegyháza.⁶⁹

27. táblázat: Káptalanfalva kisközség felekezeti adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	270	264	5	–	1	–	–
1890	323	319	2	–	–	2	–
1900	345	339	–	–	–	–	6
1910	267	267	–	–	–	–	–

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A német anyanyelvű közösség a második világháború végén, illetve azt követően kivészett a faluból. A németek többsége Németország felé menekült, ezért a jugoszláv partizánok kezére „csak” 35 fő került, ezek közül négy főt szovjet munkatáborba deportáltak.⁷⁰

⁶⁵ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 59. p.

⁶⁶ ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez*. LOGOS Kiadó, Tóthfalu, 1993, 281. p.

⁶⁷ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

⁶⁸ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb külföldi anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.

⁶⁹ ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez*. LOGOS Kiadó, Tóthfalu, 1993, 280-281. pp., *A Nagybecskereki Egyházmegye honlapja*: <http://www.catholic-zr.org.rs/modos/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.)

⁷⁰ *Station eines Völkermordes*: <http://www.hog-bulkes.de/deportation.pdf> (Letöltés ideje: 2017. július 20.)

28. táblázat: Káptalanfalva etnikai adatai (1921–2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Rómán	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	229	Nincs adat.						
1953	240	Nincs adat.						
1961	224	214	Nincs adat.			–	5	5
1971	185	180	Nincs adat.			–	5	–
1981	141	130	Nincs adat.			–	6	5
1991	119	107	–	–	–	2	4	6
2002	94	80	–	–	–	–	14	–
2011 ⁷¹	63	53	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	9	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, *délszláv népszámlálások*: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.)

Káptalanfalva népessége jelentősen visszazuhant a dualista kor (1880-1910) népszámlálási adataihoz képest. Ugyanakkor a magyarság száma is jelentős lélekszámadást könyvelhet el. Ennek szomorú sajátosságairól a következőt kell tudni: „Hiába vezet műút a faluba, amely három kilométerre van Módostól, hiába kapott vízvezetékot, művelődési otthont a falu, hiába épült 24 új ház – ha nincsen munkalehetőség a közelben. Hét olyan ház van, amelybe soha nem költözött be senki, három tulajdonosa pedig háztartak az élők sorából. Az üres házak egyetlen lakói a galambok.” [...] „Most huszonhárom házban laknak. Egyszer itt több mint száz ház állt. Az emberek főleg földművelésből és állattenyésztésből élnek. Néhány idős személynek van némi nyugdíja, de a közeli kovácsműhely és mezőgazdasági vállalatok elbocsátott dolgozóiból is vannak. Autóbusz se jár a faluba, üzlet, gyógyszertár, orvos nincs.”⁷²

Nagyon súlyos problémát okozott a több mint tíz éve bekövetkezett árvíz, mely nemcsak Káptalanfalvát, hanem Módos és Párdány (Međa / Međa) jó részét is elmosta, amellet, hogy Romániában is jelentős pusztítást okozott. Az árvíz főleg a lakóházakat, valamint az állatállományt pusztította el, nehezítve ezzel a helyiek megélhetését. A legnagyobb problémát a munkalehetőségek hiánya okozza. A gyermekek létszáma is igen alacsony. Az iskolások a szomszédos Módos szerb iskolájába járnak, jórészt kerékpárral teszik meg oda és vissza az utat. Beszédés adat, hogy „a közelmúltban megpróbálták számukra bevezetni az anyanyelvű oktatást valamilyen formájában. A szülők többsége körében azonban nem volt érdeklődés.”⁷³ Mi több, ahogy egy helybeli nyilatkozott a gyermekeinek jövőjéről az újvidéki Magyar Szó munkatársának: „a gyerekek már nem lesznek káptalaniai, hiszen munkát itt nehezen találnak majd maguknak.”⁷⁴

⁷¹ A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. A „Nincs adat.” megjegyzés esetén, adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, emiatt – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők. (Utóbbi három megjelölés a korábbi – 1991. és 2002. évi – népszámlálási adatok „Egyéb” adatainál is beleértendő.) A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlője, Tóth-Glemba Klára, kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

⁷² KECSKÉS ISTVÁN: *Módos, Káptalanfalva. Árvíz után tíz évvel*. In: FODOR ISTVÁN (szerk.): *Szörványlétben*. Riportkönyv, Magyar Szó, Újvidék, 2016, 125-128. pp.

⁷³ KECSKÉS ISTVÁN: *Módos, Káptalanfalva. Tíz évvel ezelőtt öntötte el az ár Módost, Káptalanfalvát és Párdányt, de a vidék nem heverte ki a természeti csapást, Szörványlétben (6)*. 2015. április 19. *Magyar Szó Online*: <http://www.magyarso.com/hu/2680/hetvege/125740/M%3C%3B3dos-K%3C%3A1ptalanfalva.htm#> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.)

⁷⁴ KECSKÉS ISTVÁN: *Módos, Káptalanfalva. Árvíz után tíz évvel*. In: FODOR ISTVÁN (szerk.): *Szörványlétben*. Riportkönyv, Magyar Szó, Újvidék, 2016, 128. p.

15. kép: Káptalanfalva római katolikus temploma (2012)

Forrás: Saját fénykép.

16. kép: A „kétucás” település, Káptalanfalva

Forrás: Sors bona, Wikipédia:

https://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%A1ptalanfalva#/media/File:Busenje_street_detail.jpg (Letöltés ideje: 2017. július 20.)

I. 8. Kisnezseny

Kisnezseny, régebbi nevén Horvátnezseny (németül: Kroatisch Neusin, románul: Nezeni Croată, szerbül: Хрватска Неузина / Hrvatska Neuzina, horvátul: Hrvatska Neuzina) a történelmi Torontál vármegye, egykori Módosi járásának központjától, Módostól délnyugatra fekvő település.

A török hódoltság idején már lakott helység volt. Nem néptelenedett el, mivel az 1717. évi kincstári összeírás 25 lakott házzal jelölte. Az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen is a lakott helyek között találjuk. Reiszig Ede szerint: „Szerb lakosai, a kik nem akartak a vármegyei igazgatás alatt maradni, 1783-ban a Határörvidékre költöztek. 1801-ben a zágrábi püspökség birtokába került, mely hűbéreseinek adományozta. Ekkor telepedtek le a helységben a Berkovich, az Illievich, a Mixich és a Novákovich családok, szerb jobbágyaikkal együtt.”⁷⁵ Az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc idején két alkalommal is véres csaták színhelye volt a falu. Először 1848. augusztus 3-án Karátszonyi István őrnagyot és 1 600 magyar nemzetőrt 2 000 szerb felkelő kiverte a faluból. Majd három nappal később Schiffer nemzetőri őrnagy aratott fényes győzelmet seregével a szerbek felett.

Kisnezseny a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság része lett.

A második világháború követően Kisnezseny és Nagynezseny egyesítették Nezsény néven.

29. táblázat: Kisnezseny nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	842	221	147	21	25	–	384 ⁶⁵		7+37 ⁷⁷
1890	634	123	52	3	20	–	318	82	36
1900	550	94	49	3	33	–	302	65	4
1910	482	97	48	3	13	–	239	63	19

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Kisnezseny jobbára horvátok által lakott település volt. A horvátok mellett a magyar és a német kisebbség is a római katolikus felekezethez tartozott. A római katolikus templomot 1895-ben építették és „Havas Boldogasszony” tiszteletére szentelték fel. Ünneppapját augusztus 5-én tartják. A liturgikus nyelv a magyar és a horvát.⁷⁸

30. táblázat: Kisnezseny nagyközség felekezeti adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	842	730	9	25	3	–	75
1890	634	496	90	8	8	7	25
1900	550	439	93	12	–	4	2
1910	482	375	92	3	12	–	–

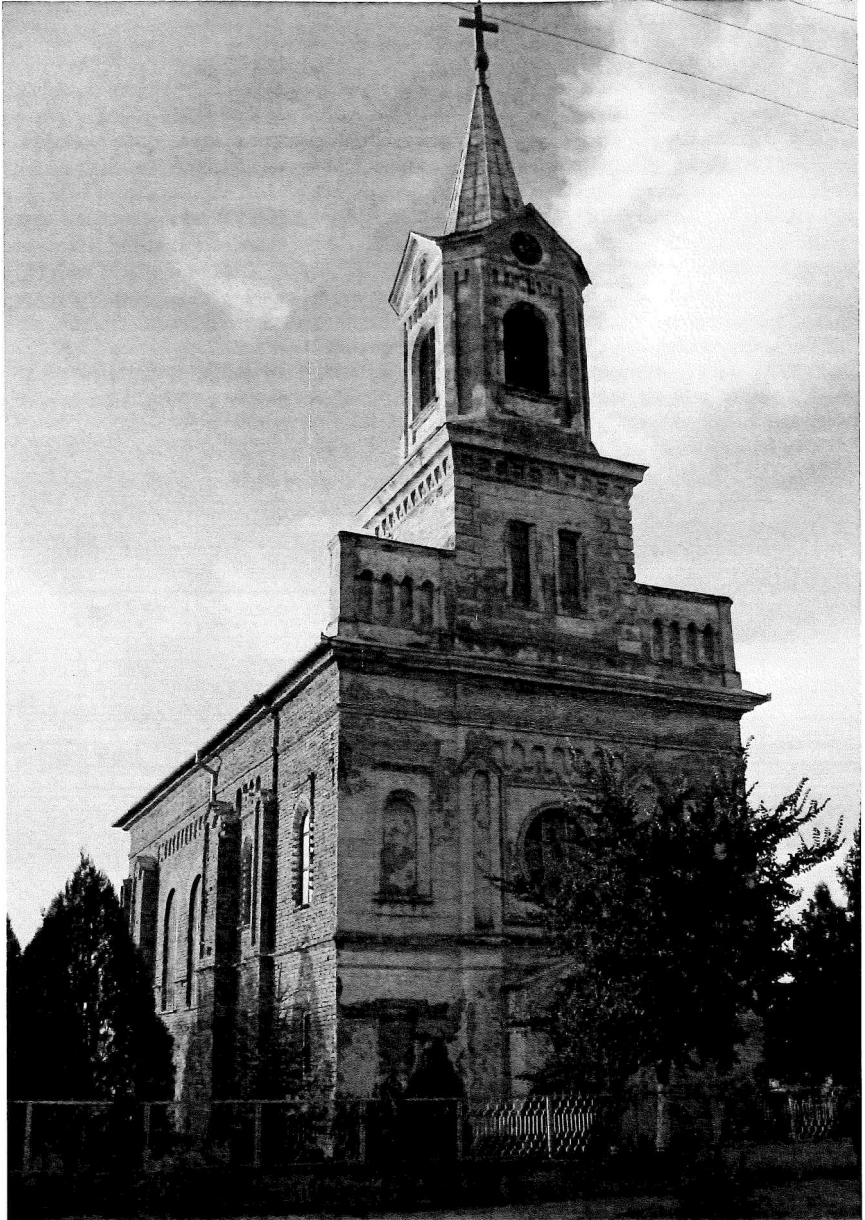
Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

⁷⁵ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 62. p.

⁷⁶ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

⁷⁷ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Kisnezseny esetében az első érték (7 fő) az egyéb hazai (6 fő) és az egyéb külföldi (1 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

⁷⁸ ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez*. LOGOS Kiadó, Tóthfalu, 1993, 343-347. pp., *A Nagybecskereki Egyházmegye honlapja*: <http://www.catholic-zr.org.rs/nezsény/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.)

Forrás: Saját fénykép.

I. 9. Macedónia

Macedónia (németül: Macedonia, románul: Macedonia, szerbül: Македонија / Macedonija) a történelmi Torontál vármegye, egykori Módosi járásának központjától, Módostól északkeletre fekvő település.

A helység első említése az 1332-1337. évi pápai tizedjegyzékekben történt, akkoriban Temes vármegyéhez tartozott. Az ún. „vegyesházi királyok” regnálása (1301-1526) idején, a nikápolyi csatavesztés (1396) után egy török portyázó sereg tört be Magyarország területére. A vidéket Temesvárig (Timișoara) felprédáló rablóhadat Macedónia település mellett verték szét.

A falu birtokosa hosszú időn keresztül a Macedóniai család volt, akik a mohácsi vész – 1526. augusztus 29. – után, 1527-ben áttelepedtek a Felvidékre, a történelmi Trencsén vármegye területére.

A török hódoltság idején a magyar jobbágyság elmenekültek a településről, helyükre románok telepedtek le. Macedónia ettől kezdve jobbra románok által lakott falu volt. Az 1717. évi kincstári összeírás 50 lakott házat írt össze a településen.⁷⁹

Vályi András szerint „Macedonia. Oláh falu Torontál Várm. földes Ura a' K. Kamara, lakosai ó hitűek, fekszik Petrován Ivanda, Csésza, és Gyülvész között, határja négy nyomásbéli, tulajdonságait, 's javai is hasonlók Csépszán falujhoz.”⁸⁰

Fényes Elek szerint „Macedónia, oláh falu, Torontál vmegyében, Uj-Pécshez délre 1 1/2 mfdnyire a Temes szigetjében: 12 kath., 2 evang., 4 ref., 1294 n. e. óhitű, 8 zsidó lak., óhitű anyateplommal, 62 4/8 egész telekkel. Határát a Temes árja rongálni szokta. Vidékén igen szép erdőségek látszanak. F. u. Nikolics testvérek.”⁸¹

A 19. század második felében, 1887-ben a Temes folyó az egész települést elöntötte, ekkor a lakosok csónakokon közlekedtek.

Macedónia a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően a Rómán Királyság része lett.

31. táblázat: Macedónia nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	767	14	42	–	682	–	11 ⁸²		18 ⁸³
1890	937	74	38	–	772	–	12	36	5
1900	1 032	66	50	–	869	–	2	42	3
1910	1 089	43	30	–	988	–	–	22	6

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

⁷⁹ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 72-73. pp.

⁸⁰ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országának leírása, II. kötet, A Királyi Universitásnak betűivel*. Buda, 1796. Internetes elérhetőség: <http://www.fszek.hu/digitdoc/valyi/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

⁸¹ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. III. kötet*. Nyomatott Kozma Vazulnál, Pest, 1851, 54. p., FÉNYES ELEK: *Magyarországnak 's a hozzá kapcsolat tartományoknak mostani állapotja Statisztikai és Geographiai tekintetben, IV. kötet*. Trattner-Károlyi Tulajdona, Pest, 1839, 395. p.

⁸² Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

⁸³ Az egyéb kategóriánál az érték a beszélni nem tudó népességet jelölte.

Maczedónia román lakosai a román ortodox egyházhoz tartoznak. Templomukat 1816-ban építették, amely 1904-ben egy tűzvészben leégett, de még ugyanebben évben ismét felépítették. Védőszentje: „Szentéletű Paraszkéva” („Sfânta Cuvioasă Paraschiva”).⁸⁴ Ünnepnapját október 14-én tartják.

32. táblázat: Maczedónia nagyközség felekezeti adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	767	44	715	4	–	4	–
1890	937	116	812	1	7	1	–
1900	1 032	124	889	3	12	–	4
1910	1 089	65	1 010	1	7	1	5

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

33. táblázat: Maczedónia etnikai adatai (1920–2011)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	911	12	11	Nincs adat.	877	Nincs adat.	Nincs adat.	11
1930a	927	5	13	–	886	Nincs adat.	6	17
1930n	927	7	13	–	882	Nincs adat.	7	18
1941n	912	11	9	Nincs adat.	866	Nincs adat.	Nincs adat.	26
1956	825	Nincs adat.						
1966a	733	2	7	–	723	Nincs adat.	–	1
1966n	733	3	7	–	722	Nincs adat.	–	1
1977n	606	1	3	–	581	–	–	21
1992n	462	2	1	–	413	–	2	44
2002a	470	4	–	–	415	–	–	51
2002n	470	3	1	–	414	–	1	51
2011	Nincs adat.							

Forrás: VARGA E. ÁRPÁD: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája III. kötet, Arad, Krassó-Szörény és Temes megye, Népszámlálási adatok 1850-2002 között.* Pro-Print Kiadó, Csíkszereda: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

⁸⁴ Szentéletű Paraszkéva nagy tiszteletnek örvend egész Romániában, különösen Moldvában, amelynek védőszentjeként tisztelik: „Az orthodoxia nem hervadó virága”-ként emlegetik a román görögkeleti hívők. „Szentéletű Paraszkéva Epivatból (ma Törökország) származott, hívő keresztény szülőktől. Példás életét jótettekkel, alamiznaosztással, Istennek tetszően élte le a XI. század első felében. [...] Elhagyva a világ szépségeit a Jordán sivatag legmélyére ment, ahol bőjtnek, virrasztásnak és imának adta át magát. Miután több évet leélt, [...] hazatért Epivatba, majd rövidesen - 25 éves korában - visszaadta lelkét a Teremtőnek.” Földi maradványai 1640 tájától Moldva központjába, Iași-ban vannak. *Majs szerb ortodox templomának honlapja:* <http://www.majsiszertemplom.hu/vedoszent.htm> (Letöltés ideje: 2016. július 22.)

Forrás: Saját fénykép.

I. 10. Módos, a járás székhelye

Módos (németül: Modosch, románul: Mодоș, szerbül: Јама Томић / Јаša Tomić) a történelmi Torontál vármegye egykori Módosi járásának központja volt. Szerb nevét Јаša Tomić (1856-1922) szerb publicistáról és politikusról kapta.

A helység első okiratos említése – „*Madus*” alakban – az 1332-1337. évi pápai tizedjegyzékekben fordult elő, mint egyházas hely, amely akkoriban templommal rendelkezett. Ezt követően többször is feltűnt a település neve előbb „*Mod*” (1338), majd „*Mados*” (1371) alakban, a különféle oklevelekben.⁸⁵ A falu a 16. században Keve vármegye része volt, amely közigazgatási egységet a török hódítások szüntették meg. Módos ennek ellenére a török időkét átvészelte, nem néptelenedett el. Az 1717. évi kincstári összeírásban is ott találjuk 50 lakott házzal, majd pedig az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen ismét lakott helyként került feltüntetésre. A település szerb lakosainak egy része 1783-ban a Katonai Határőrvidékre telepedett át, helyükre német telepek érkeztek.

Vályi András ennek ellenére nem tett említést a németekről, ellenben a magyarokról, valamint, érdekes módon, „oroszokról”, igen. A következőket írta a faluról: „*Magyar, és orosz falu Torontál Várm. földes Ura a' Zágrábi Káptalanbéli Uraság, lakosai katolikusok, és ó hitűek, fekszik Rudnához 1, Szent Istvánhoz pedig 1/2 mérföldnyire, határja öt nyomásbéli, termékeny, 625szőleje is van, Temes vizén malmai, melly a' helység mellett foly, erdeje nints, marhája mindenféle bőven van, piatza Csakován, Temesváron, és Perleszen.*”⁸⁶

Módos gyorsan fejlődött, 1805. szeptember 6-án országos, majd pedig 1812. március 20-án hetivásárok tartására nyert szabadságot. A 19. század elejétől a zágrábi káptalan volt a földesura. A falu a 19. század elején két részre tagolódott, Német- és Szerb-Módosra. Erről Fényes Elek a következőket írta: „*Német-Módos, német m.-város, Torontál vmegyében, Becskerekhez keletre 6 órányira: 892 kath., 2 óhitű lak., 6 paroch. templommal, 52 egész taccsal, gyógyszerzártárral. F. u. a zágrábi káptalan, s feje egy uradalomnak.*” „*Rác-Módos, rác m.-v., Torontál vgyében: 94 kath., 2364 n. e. óhitű lak., óhitű anyatemplommal, epres kerttel, 153 2/8 egész telekkel. F. u. a zágrábi káptalan.*”⁸⁷

Módos a trianoni békeszerződés aláírását 1920. június 4. – követően kezdetben a Román Királyság része lett, majd 1924-ben – területcserre, illetve határkorrekció folytán – a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság része lett.

34. táblázat: Német-Módos nagyközség anyanyelvi adatai (1880, 1890)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	1 602	141	1 016	–	8	–	79 ⁸⁸		255+103 ⁸⁹
1890	1 637	138	1 110	2	31	–	6	95	255

Forrás: KSH, 1880–1890 közötti magyar népszámlálások.

⁸⁵ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 80. p.

⁸⁶ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országának leírása, II. kötet, A Királyi Universitásnak betűivel*. Buda, 1796. Internetes elérhetőség: <http://www.fszek.hu/digitdoc/valyi/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.)

⁸⁷ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. III. kötet*. Nyomtatott Kozma Vazulnál, Pest, 1851, 109. p., FÉNYES ELEK: *Magyarországnak 's a hozzá kapcsolat tartományoknak mostani állapota Statisztikai és Geographiai tekintetben, IV. kötet*. Trattner-Károlyi Tulajdona, Pest, 1839, 392. p.

⁸⁸ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

⁸⁹ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Német-Módos esetében az első érték (255 fő) az egyéb hazai (253 fő) és az egyéb külföldi (2 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

35. táblázat: Szerb-Módos nagyközség anyanyelvi adatai (1880, 1890)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Rómán	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	2 583	226	696	9	5	–	1 292 ⁹⁰		229+126 ⁹¹
1890	2 922	394	900	1	7	2	15	1 332	271

Forrás: KSH, 1880–1890 közötti magyar népszámlálások.

36. táblázat: Módos nagyközség anyanyelvi adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Rómán	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1900	4 620	711	2 131	11	61	4	5	1 351	346
1910	4 750	878	1 941	17	61	3	18	1 374	458

Forrás: KSH, 1900–1910 közötti magyar népszámlálások.

Módoson a németek, a bolgárok és a magyarság a római katolikus felekezethez tartozott. A római katolikus templomot 1795-ben építették és „Nagyboldogasszony” („*Mariä Himmelfahrt*”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját augusztus 15-én tartják. Liturgikus nyelve egykor a német volt, jelenleg a magyar és a bolgár. Jelenleg önálló plébánia.⁹²

A szerbek a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. Barokk stílusú, szerb ortodox templomukat 1746-ban építették és „Szent Miklós” („*Светозор оца Николaja*” / „*Svetog oca Nikolaja*”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját május 22-én tartják.⁹³

37. táblázat: Német-Módos nagyközség felekezeti adatai (1880, 1890)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostal hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	1 602	1 468	99	7	17	11	–
1890	1 637	1 484	125	5	10	12	1

Forrás: KSH, 1880–1890 közötti magyar népszámlálások.

38. táblázat: Szerb-Módos nagyközség felekezeti adatai (1880, 1890)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostal hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2 583	1 150	1 330	15	7	60	21
1890	2 922	1 407	1 375	11	42	72	15

Forrás: KSH, 1880–1890 közötti magyar népszámlálások.

39. táblázat: Módos nagyközség felekezeti adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostal hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1900	4 620	2 944	1 438	18	62	144	14
1910	4 750	2 973	1 550	34	67	101	25

Forrás: KSH, 1900–1910 közötti magyar népszámlálások.

⁹⁰ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

⁹¹ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Szerb-Módos esetében az első érték (229 fő) az egyéb hazai (228 fő) és az egyéb külföldi (1 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

⁹² A Nagybecskereki Egyházmegye honlapja: <http://www.catholic-zr.org.rs/modos/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.)

⁹³ A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/secanjisko-namesnistvo/jasa-tomic/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.)

Módos német lakói közül többen a második világháború vége előtt a német hadsereggel elmenekültek a közeledő szovjet Vörös Hadsereg és a jugoszláv partizánok elől. A német lakosok közül 1 511 fő került a jugoszláv partizánok kezére, ebből 54 főt hurcoltak el szovjet munkatáborokba, ahonnan kilenc fő nem tért vissza.⁹⁴ A többiek a partizánok táborokba, illetve „lógerekbe” zárták, ahol hosszú éveken keresztül embertelen módon bántak velük. Sokan ebbe a brutális bánásmódba haltak bele, valamint a téli hideg, a betegségek és az éhség is sokakkal végzett. A második világháború után a településen jelentős szerb dominancia lett megfigyelhető, jelentősebb magyar kisebbséggel. A németek nem térhettek vissza ebbe, az egykor virágzó faluba. Többségük Németországba vándorolt.

40. táblázat: Módos etnikai adatai (1921–2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	4 378	Nincs adat.						
1953	4 809	801	Nincs adat.	1	15	63	3 200	729
1961	4 420	620	Nincs adat.			47	3 327	426
1971	3 831	490	Nincs adat.			32	2 818	491
1981	3 625	410	Nincs adat.			19	2 220	976
1991	3 544	358	1	1	14	14	2 317	839
2002	2 982	251	6	–	9	10	2 126	580
2011 ⁹⁵	2 373	288	7	Nincs adat.	13	10	1 681	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.)

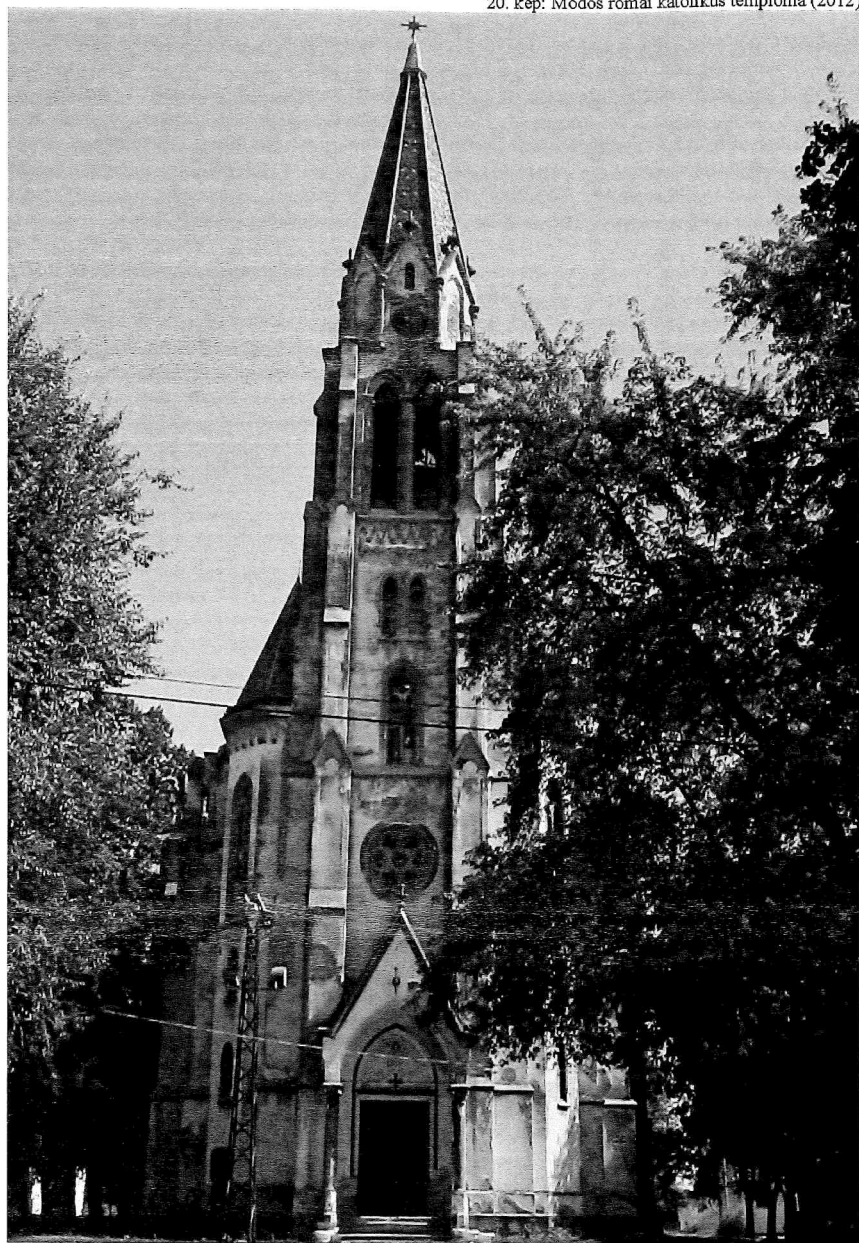
19. kép: A szerb ortodox templom Módoson

Forrás: Zavod za zaštitu spomenika kulture Zrenjanin: <http://www.zrenjaninheritage.com/kulturna-dobra/spomenici-kulture/crkva-svetog-nikole-u-jasi-tomicu> (Letöltés ideje: 2017. július 20.)

⁹⁴ *Station eines Völkermordes*: <http://www.hog-bulkes.de/deportation.pdf> (Letöltés ideje: 2017. július 20.)

⁹⁵ A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. A „Nincs adat” megjegyzés esetén, adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, emiatt – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők. (Utóbbi három megjelölés a korábbi – 1991. és 2002. évi – népszámlálási adatok „Egyéb” adatainál is beleértendők.) A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlője, Tóth-Glemba Klára, kisebbségkutató, az MTA külföldi köztestületi tagja.

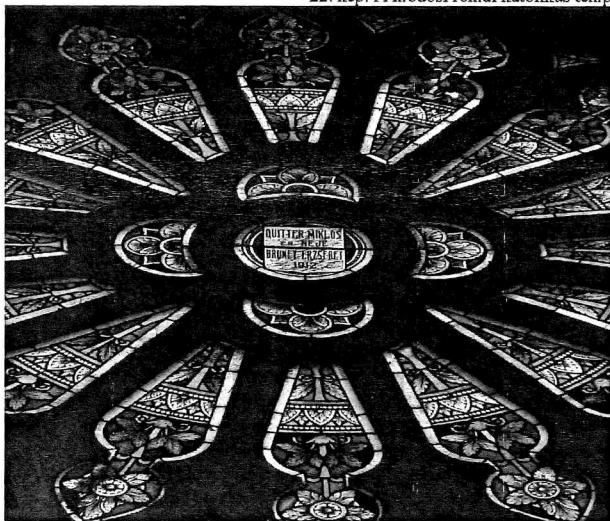
Forrás: Saját fénykép.

21. kép: A módosi római katolikus templom egyik, I. (Szent) László magyar királyt ábrázoló üvegtablak

Forrás: I, Steburik - Church in Jaša Tomić from 1911, CC BY 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=38355495> (Letöltés ideje: 2017. július 20.)

22. kép: A módosi római katolikus templom rózsablak

Forrás: I, Steburik - Church in Jaša Tomić from 1911, CC BY 3.0, <https://hu.wikipedia.org/wiki/M%C3%B3dos#/media/File:Modos-rozeta.jpg> (Letöltés ideje: 2017. július 20.)

I. 11. Nagynezsény

Nagynezsény, régebbi nevén Szerbnezsény (németül: Serbisch Neusin, románul: Nezeni, szerbül: Српска Неузина / Srpska Neuzina) a történelmi Torontál vármegye, egykori Módosai járásának központjától, Módostól délnyugatra fekvő település. Miután Nagy- és Kinezsény, Nezsény néven egyesült, a szerb neve Неузина / Neuzina lett.

A török hódoltság idején már lakott település volt. Nem néptelenedett el, mivel az 1717. évi kincstári összeírás 25 lakott házzal jelölte. Az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen is a lakott helyek között találjuk. Vályi András szerint „*Neuzina. Rátz falu Torontál Várm. földes Ura a' F. Kamara, lakosai ó hitűek, fekszik Boka, Szecsányhoz közel, Nagy Becskerekhez 3 órányira, határja 5 nyomásbéli, mindenféle gabonát terem középszerűen, bor, és fa nélkül szűkölködik, piatza N. Becskereken, Temesváron, Csakován, és Páncsován, földgyeit az árvizek károsítják.*”⁹⁶

A falu a 19. század elején, 1801-ben a zágrábi püspökség birtokába került, amely hűbéreseinek adta, akik ettől kezdve a földesurai voltak. Az 1848/1849. évi forradalom szabadságharc idején 1848-ban, a délvidéki lázadás kitörése után, az itteni szerbek mintegy másfélezer szerviánust (Szerbiából érkező önkéntest) fogadtak be a helységbe. Kiss Ernő (1799-1849) honvéd altábornagy seregével augusztus elején megtámadta a falut, melyet felgyújtatott és a szerviánusokat kiverte onnan. Fényes Elek szerint „*Neuzina, rác-z-horvát-magyar falu, Torontál vmegyében, a Temes bal partján, hol itt egy rév van, ut. post. Becskerekhez 4 mfányire: 326 kath., 2 evang., 14 ref., 2060 n. e. óhitű, 28 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, 134 6/8 egész telekkel. Lakosai papnemesek.*”⁹⁷

Nagynezsény a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság része lett. Nagynezsény a második világháborút követően Kisnezsényt magába olvasztotta, ezáltal jött létre Nezsény.

41. táblázat: Nagynezsény nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	2 119	294	267	–	10	–	1 444 ⁹⁸		19+85 ⁹⁹
1890	2 242	423	280	–	10	–	32	1 484	13
1900	2 236	380	318	2	4	–	44	1 464	24
1910	2 215	412	248	5	3	–	22	1 495	30

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Nagynezsény szerb többségű település volt. A szerbek a szerb pravoszláv egyházhoz tartoznak. A szerb ortodox templomot 1815-ben építették és „*Szent Miklós*” („*Светоз оца Николaja*” / „*Svetog oca Nikolaja*”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját május 22-én tartják.¹⁰⁰

⁹⁶ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országnak leírása, II. kötet, A Királyi Universitásnak betűivel.* Buda, 1796. Internetes elérhetőség: <http://www.fszek.hu/digitdoc/valyi/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.)

⁹⁷ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. III. kötet.* Nyomtatott Kozma Vazulnál, Pest, 1851, 142. p., FÉNYES ELEK: *Magyarországnak 's a hozzá kapcsolat tartományoknak mostani állapotja Statisztikai és Geographiai tekintetben, IV. kötet.* Trattner-Károlyi Tulajdona, Pest, 1839, 396. p.

⁹⁸ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

⁹⁹ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Nagynezsény esetében az első érték (19 fő) az egyéb hazai (15 fő) és az egyéb külföldi (4 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

¹⁰⁰ *A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja:* <http://www.eparhijabanska.rs/parohije/secanjisko-namesnistvo/neuzina/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.)

42. táblázat: Nagyzezsény nagyközség felekezeti adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2 119	572	1 531	–	2	14	–
1890	2 242	728	1 510	4	–	–	–
1900	2 236	742	1 489	–	–	4	1
1910	2 215	681	1 523	4	1	4	2

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

43. táblázat: Nezsény etnikai adatai (1921–2011)

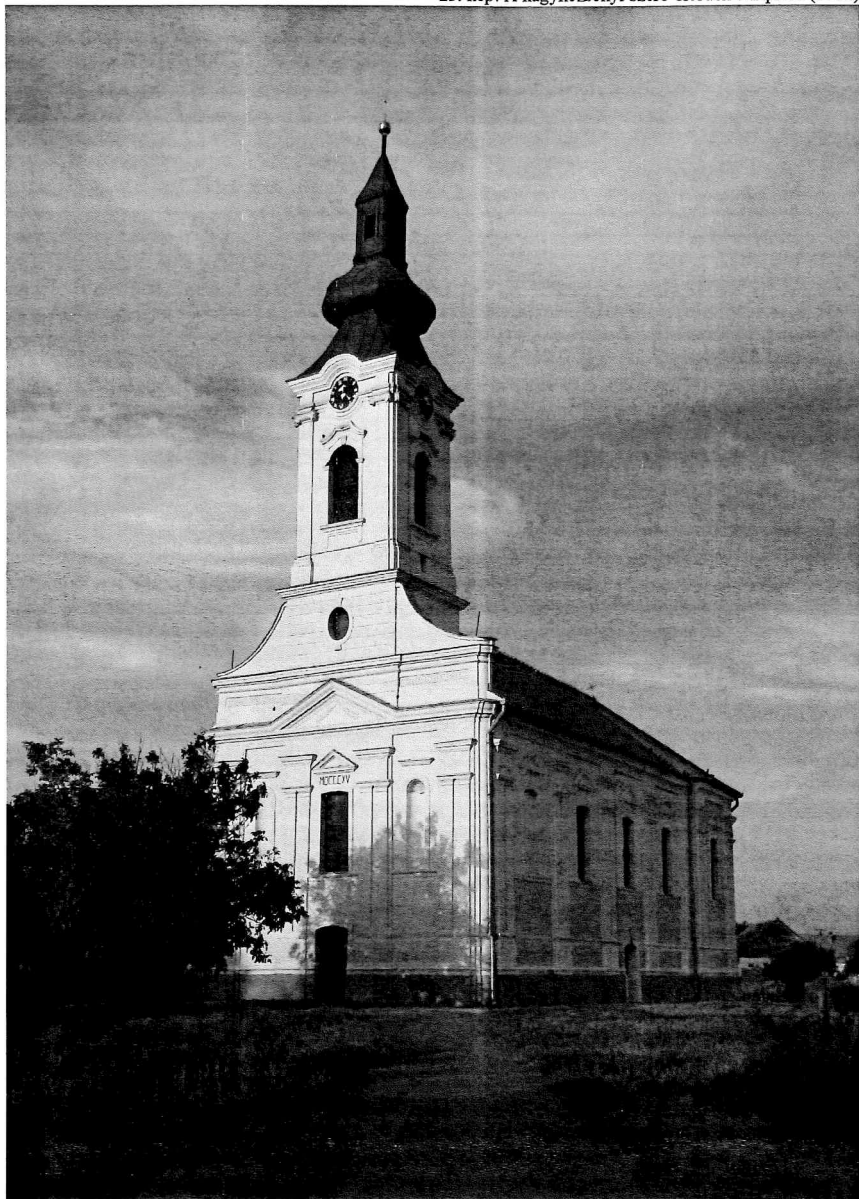
Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	2 582	Nincs adat.						
1953	2 593	995	Nincs adat.	1	11	90	1 318	178
1961	2 401	972	Nincs adat.			63	1 295	71
1971	1 955	789	Nincs adat.			37	1 085	44
1981	1 657	674	Nincs adat.			30	790	163
1991	1 502	582	3	5	4	18	658	232
2002	1 371	488	–	5	2	13	680	183
2011 ¹⁰¹	1 256	446	Nincs adat.	4	7	9	551	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, *délszláv népszámlálások*: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.)

Nezsény magyarságának demográfia helyzete – akárcsak a többi torontáli magyar településé – nem a legjobb. A legnagyobb problémát, érdekes módon, nem az elvándorlás okozza. Habár voltak, akik a jobb megélhetés miatt elvándoroltak a faluból, de akár az anyaországba, akár Nyugat-Európába vándoroltak, a többség, aki elment, csak ideiglenes volt távol. Sokkal jelentősebb probléma a nyelvápolás, melynek a római katolikus egyház mellett a 2003-ban alapított Nezsényi Magyar Kultúrkör, illetve a Szécsányi Rádió magyar adása a legjelentősebb forrása. Ennek ellenére magyar nyelvű óvodai foglalkozás nincs a faluban. Az általános iskolában is csak 1-4 osztályokban lehet magyarul tanulni. A gyermekszám nagyon visszaesett, mindössze négy magyar diák járt az alsóbb osztályokba, két elsős és két negyedikes. Sokkal jelentősebb probléma, hogy „a magyarok körében nagyon sokan egymás között is szerbül beszélnek. Ez a családokban is sok helyütt így van, a gyerekek nagyon gyakran először szerbül tanulnak meg, és csak azt követően magyarul, általában a nagyszülőktől. És ez nem csak a vegyes házasságokra jellemző. Persze azt is hozzá kell tenni, hogy mindez individuális, nem állíthatjuk, hogy minden családban az effajta hozzáállás jellemző...”¹⁰²

¹⁰¹ A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. A „Nincs adat.” megjegyzés esetén, adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, emiatt – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az „Egyéb” kategóriába az „Jsmertlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők. (Utóbbi három megjelölés a korábbi – 1991. és 2002. évi – népszámlálási adatok „Egyéb” adatainál is beleértendő.) A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlője, Tóth-Glemba Klára, kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

¹⁰² PESEVSZKI EVELIN: *Nezsény. Szécsány községbeli faluban csak kevesen íratják be magyar tanulókat a gyermekeiket – A helyi művelődési egyesület igyekszik életben tartani a magyar öntudatot. Szórványéletben (10)* 2015. május 15., *Magyar Szó Online*: <http://www.magyarso.com/hu/2710/hetvege/127343/Nezs%C3%A9ny.htm#> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.), PESEVSZKI EVELIN: *Nezsény. Mentő erő a kultúrkör*. In: FODOR ISTVÁN (szerk.): *Szórványéletben*. Riportkönyv, Magyar Szó, Újvidék, 2016, 151-155. pp.

Forrás: Saját fénykép.

I. 12. Rudna

Rudna (németül: Rudna, románul: Rudna, szerbül: Рудна / Rudna) a történelmi Torontál vármegye, egykori Módosi járásának központjától, Módostól északkeletre fekvő település.

Rudna első okiratos említése – „*Ruda*” („*Rwda*”) alakban – az 1332/1337. évi pápai tizedjegyzékben történt. A falu akkoriban a történelmi Temes vármegye része volt.

A település túlélte a török hódoltság időszakát. Majd a császári adminisztráció okiratai szerint sem néptelenedett el. Az 1717. évi kincstári összeírásban 30 lakott házzal szerepelt. Az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen is lakott helységként van feltüntetve. Az 1761. évi katonai térkép szerint szerbek éltek a faluban. Azonban a szerb lakosok jelentős része 1783-ban a Katonai Határőrvidékre költözött.¹⁰³ Vályi András szerint „*Rudna. Orosz falu Torontál Várm. földes Ura Nikolits Uraság, lakosai ó hitűek, fekszik Gádhoz fél, Csakovához pedig egy mértföldnyire; határbéli földgye búzát, kukoritzát bőven terem, marhája mindenféle elégséges vagyon, erdeje nagy, és szép Temes vize mentében, annak ellenében újjonnan épült Kastély, és azon a' helyen, hol a' Kalugyereknék Klastromjok volt, egy szigetet formált vadas kertye; szőleji is vannak, piatzá Temesváron, Csakován, és Perleszen.*”¹⁰⁴

Fényes Elek már elegyes faluként írta le a települést: „*Rudna, szerb-oláh f., Torontál vmegyében, egy felette regényes vidéken, a Temes vize mellett, kies erdők és ligetek szomszédságában, Uj-Pécshéz délre 1 1/2 mfdnyire: 22 kath., 2 evang., 998 n. e. óhitű lak., óhitű anyateplommal, 48 4/8 egész telekkel. F. u. a Nikolics család. Ut. post. Temesvár.*”¹⁰⁵

Rudna a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően a Román Királyság része lett.

44. táblázat: Rudna nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Római	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	1 163	74	135	–	72	–	842 ¹⁰⁶		1+39 ¹⁰⁷
1890	1 288	119	167	–	176	–	–	825	1
1900	1 622	198	257	1	218	–	1	945	2
1910	1 728	384	154	–	176	–	1	1 012	1

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A falu szerb lakói a szerb pravoszláv egyházhoz tartoznak. A szerb ortodox templomot 1834-ben építették és „*Keresztelő Szent János*” („*Јован Крстумель*” / „*Jovan Krstitelj*”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját július 7-én tartják.¹⁰⁸

A Rudnán az idővel túlsúlyba került románság a román ortodox egyházhoz tartozik. Román ortodox templomukat 1926-ban építették.¹⁰⁹

¹⁰³ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 110. p.

¹⁰⁴ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országának leírása, II. kötet, A Királyi Universitásnak betűivel*. Buda, 1796. Internetes elérhetőség: <http://www.fszek.hu/digitdoc/valyi/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

¹⁰⁵ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. III. kötet*. Nyomtatott Kozma Vazulnál, Pest, 1851, 303. p., FÉNYES ELEK: *Magyarországnak 's a hozzá kapcsolat tartományoknak mostani állapota Statisztikai és Geographiai tekintetben, IV. kötet*. Trattner-Károlyi Tulajdona, Pest, 1839, 396. p.

¹⁰⁶ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

¹⁰⁷ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb hazai anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességét jelölte.

¹⁰⁸ *Biserici.org*: <http://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=20718> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

¹⁰⁹ *Consiliul Județan Timiș*: <http://www.citimis.ro/judetul-timis/unitati-administrativ-teritoriale/comuna-giulvaz.html> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

45. táblázat: Rudna nagyközség felekezeti adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	1 163	186	951	–	18	8	–
1890	1 288	262	1 002	–	7	11	6
1900	1 622	415	1 183	1	12	11	–
1910	1 728	499	1 197	3	9	15	5

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

46. táblázat: Rudna etnikai adatai (1920–2011)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	1 523	223	119	Nincs adat.	89	Nincs adat.	Nincs adat.	1 092
1930a	2 144	95	95	1	988	Nincs adat.	953	12
1930n	2 144	95	102	–	859	Nincs adat.	954	134
1941n	1 365	54	62	Nincs adat.	156	Nincs adat.	Nincs adat.	1 093
1956	1 179	Nincs adat.						
1966a	1 034	47	33	–	345	Nincs adat.	598	11
1966n	1 034	46	32	–	349	Nincs adat.	595	12
1977n	976	41	30	–	349	–	546	10
1992n	656	15	15	–	378	–	239	9
2002a	742	17	10	–	543	–	163	9
2002n	742	17	10	–	452	–	171	92
2011	Nincs adat.							

Forrás: VARGA E. ÁRPÁD: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája III. kötet, Arad, Krassó-Szörény és Temes megye, Népszámlálási adatok 1850–2002 között.* Pro-Print Kiadó, Csíkszereda: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

24. kép: Az egykori Nikolić-mauzóleum maradványai Rudnán (2012)

Forrás: Saját fénykép.

Forrás: BOROVSZKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Elektronikus Könyvtár.* <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0024/15.html> (Letöltés ideje: 2017. július 20.)

26. kép: Az egykori Nikolic-kastély romjai napjainkban

Forrás: *Informatii Romania:* <http://www.informatii-romania.ro/listing/conacul-nikolic/> (Letöltés ideje: 2017. július 20.)

Forrás: Saját fénykép.

I. 12. 1. Belsőmajor

Belsőmajor (románul Crai Nou) a történelmi múltban Rudna része volt¹¹⁰ és közvetlenül a második világháború előtt lett önálló település. Jelentősebb múlttal nem büszkélkedhet. Első statisztikai adatait az 1941. évi román népszámlálás közölte.

A helységet jobbra a román ortodox felekezethez tartozó románok lakják. A román ortodox templomot 1946-ban építették és „Szent Illés próféta” („Sfântul Ilie Tesviteanul”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját a román ortodox naptárban – hasonlóan a római katolikus kalendáriumhoz – július 20-án tartják.

47. táblázat: Belsőmajor etnikai adatai (1920–2011)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1941n	874	7	4	Nincs adat.	860	Nincs adat.	Nincs adat.	3
1956	851			Nincs adat.				
1966a	795	3	2	–	790	Nincs adat.	–	–
1966n	795	3	2	–	790	Nincs adat.	–	–
1977n	735	10	2	–	723	–	–	–
1992n	536	4	2	–	529	–	1	–
2002a	523	1	Nincs adat.	–	520	–	1	1
2002n	523	4	Nincs adat.	–	515	–	1	3
2011	Nincs adat.							

Forrás: VARGA E. ÁRPÁD: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája III. kötet, Arad, Krassó-Szörény és Temes megye, Népszámlálási adatok 1850-2002 között.* Pro-Print Kiadó, Csíkszereda: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

28. kép: A román ortodox templom (2012)

Forrás: Saját fénykép.

¹¹⁰ VARGA E. ÁRPÁD: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája III. kötet, Arad, Krassó-Szörény és Temes megye, Népszámlálási adatok 1850-2002 között.* Pro-Print Kiadó, Csíkszereda: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

I. 13. Surján

Surján (németül: Schurjan, románul: Şurian, illetve Sarian, szerbül: Шурјан / Šurjan) a történelmi Torontál vármegye, egykori Módosi járásának központjától, Módostól dél fekvő település.

A török hódoltság időszakát megelőző időkben nincsenek pontos információink a településről, de annyi bizonyos, hogy a török időkben már létezett. A törökök kiűzése idején, az 1717. évi kincstári összeírás alkalmával 32 lakott házat írtak össze a faluban. Az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen – ahol „Schurián” alakban jelent meg a település neve – szintén a lakott helyek között volt feltüntetve.¹¹¹

Vályi András szerint „Surján. Rátz falu Torontál Várm. földes Ura Koczó Uraság, lakosai ó hitűek, fekszik n. ny. Bokához fél mértföldnyire; határja homokos, és agyagos, de legelője hasznos, és marhái számosak, erdője is van; piaza többnyire Vérseczen van.”¹¹²

Fényes Elek szerint „Surján, rácz falu, Torontál vmegyében, a Temes bal partján, Módoshoz egy órányira, 20 kath., 484 óhitű lak., s anyateplommal, 40 2/8 egész jobbágytelekkel, erdőséggel. F. u. a Koczó család. Ut. p. N. Becskerek.”¹¹³

Surján a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság része lett a település.

48. táblázat: Surján nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	539	75	109	1	13	–	323 ¹¹⁴	–	4+14 ¹¹⁵
1890	633	115	110	–	35	–	3	366	4
1900	618	86	75	–	24	–	1	431	1
1910	563	74	51	–	2	–	2	434	–

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Surján szerb többségű lakossága a szerb pravoszláv egyházhoz tartozik. A szerb ortodox templomot a 18. században építették és „Urunk színeváltozása” („Преображеня Господње” / „Preobraženja Gospodnjeg”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnaptár – a szerb ortodox naptár szerint – augusztus 19-én tartják.¹¹⁶

A településen élő kiszámú római katolikus hívőnek hosszú ideig csak kisebb imaházuk volt. A régi imaház – rossz állapota miatt – le kellett bontani. Helyette egy kisebb templomot építettek 2011-ben, melyet „Alexandriai Szent Katalin” tiszteletére szentelték fel. Ünnepnaptár november 25-én tartják. A liturgikus nyelv a magyar. Surján nem önálló plébánia, Bóka leányegyháza.¹¹⁷

¹¹¹ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912. 112. p.

¹¹² VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országának leírása, III. kötet, A Királyi Univerzitásnak betűivel*. Buda, 1796. Internetes elérhetőség: <http://www.fszek.hu/digitdoc/valyi/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

¹¹³ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. IV. kötet*. Nyomatott Kozma Vazulnál, Pest, 1851, 47. p., FÉNYES ELEK: *Magyarországnak 's a hozzá kapcsolat tartományoknak mostani állapotja Statisztikai és Geographiai tekintetben, IV. kötet*. Trattner-Károlyi Tulajdona, Pest, 1839, 397. p.

¹¹⁴ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

¹¹⁵ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb hazai anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.

¹¹⁶ *A Bánati Szerb Ortodox Helytartóság honlapja*: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/secanjsko-namesnistvo/surjan/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

¹¹⁷ *A Nagybecskereki egyházmegye honlapja*: <http://www.catholic-zr.org.rs/boka/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

A római katolikus felekezeti életről – és részben a magyarság demográfiai helyzetéről – sok mindent elárul Dr. Tóth Glemba Klára tanulmánya, melyben a következőket írta: „A mai katolikus templomot 2010-ben építették újra. Addig a katolikus hívők csak imaházba járhattak misére. A templom előtt szabadtéri kőkereszt áll, kő talapzaton, a kereszten vasból Jézus megfeszített teste, ezüstszínnel befestve, kovácsoltvas kerítéssel körülkerítve, rajta 1929 évszám. Gondozatlan és benőtte a gaz. „Mise minden hónap harmadik vasárnapján van... A múlt héten csak két személy volt a misén, én és egy asszony. A faluban levő két gyereknek van hittan az iskolában, Bókán, így ők odajárnak” - mesélte a surjáni harangozó Szabó Károly (1933). A harangozói tisztséget ő látja el már 8-9 éve. Gyakran megtörténik, hogy a Surjánról elvándoroltak halálhírére, lelki üdvéért is szokott harangozni.”¹¹⁸ A kiváló tanulmány ugyanakkor szomorú summázattal zárul: „Surján, a feledésbe merült falu szép csendesen, magányosan, a Temes folyó partján húzódik, 2-3 km-re a román határtól. Lakossága, mint az általában jellegzetes e vidékre, évről-évre fogyatkozik. Még azt sem mondhatjuk, hogy többen halnak meg mint ahányan születnek, mert meghalni is máshova mennek az emberek, elvándorolnak, gyermekeik után mennek vagy egyéb okokból kifolyólag nem gazdagítják falujuk népszámlálási adatait.”¹¹⁹ Felmerül a kérdés! Ha a kisszámú magyar fiatalság elvándorol, mi több, az idősebbek is, akkor ki marad a faluban tíz vagy akár húsz év múlva?

49. táblázat: Surján nagyközség felekezeti adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	539	174	341	–	15	4	5
1890	633	224	407	–	2	–	–
1900	618	161	454	–	3	–	–
1910	563	116	439	–	8	–	–

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

50. táblázat: Surján etnikai adatai (1921–2011)

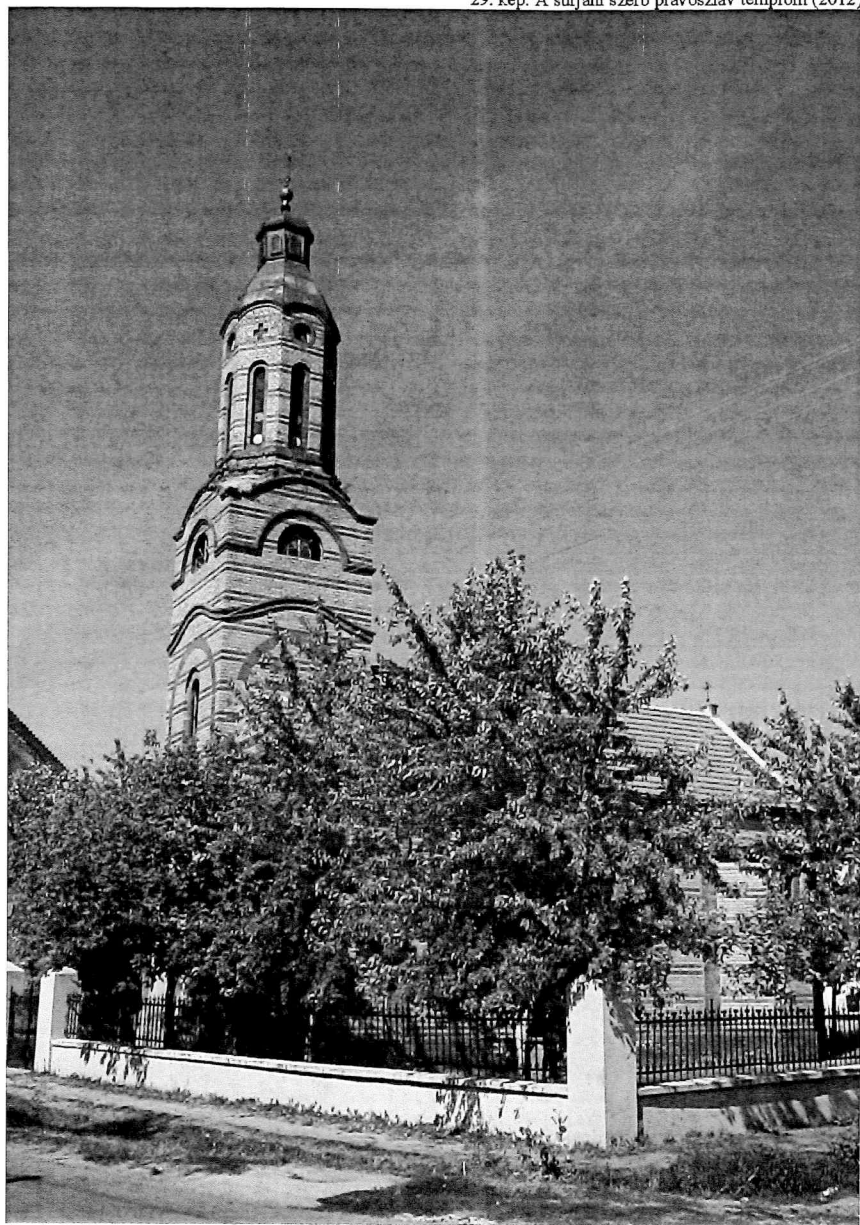
Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat							
1931	Nincs adat							
1948	682	Nincs adat						
1953	807	390	Nincs adat.	1	1	4	380	31
1961	734	307	Nincs adat.	Nincs adat.		4	392	31
1971	483	221	Nincs adat.	Nincs adat.		3	244	15
1981	406	157	Nincs adat.	Nincs adat.		1	212	36
1991	377	151	–	3	2	3	180	38
2002	330	140	–	2	2	1	145	40
2011 ¹²⁰	253	99	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	128	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, *délszláv népszámlálások*: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

¹¹⁸ DR. TÓTH GLEMBÁ KLÁRA: *Surján, az elfelejtett falu. Szociográfiai kutatás Bánátban. Vajdasági Magyar Tudományos Társaság honlapja*: http://www.vmtt.org.rs/mtn2013/558_570_Toht_Glemba_A.pdf (Letöltés ideje: 2017. július 21.)

¹¹⁹ DR. TÓTH GLEMBÁ KLÁRA: *Surján, az elfelejtett falu. Szociográfiai kutatás Bánátban. Vajdasági Magyar Tudományos Társaság honlapja*: http://www.vmtt.org.rs/mtn2013/558_570_Toht_Glemba_A.pdf (Letöltés ideje: 2017. július 21.)

¹²⁰ A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. A „Nincs adat.” megjegyzés esetén, adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, emiatt – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők. (Utóbbi három megjelölés a korábbi – 1991. és 2002. évi – népszámlálási adatok „Egyéb” adatainál is beleértendők.) A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, *Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću*. Beograd, 2017. Az adatok közléje, Tóth-Glemba Klára, kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

Forrás: Saját fénykép.

I. 14. Szárca

Szárca, régebbi nevén Német-Szárca (németül: Sartscha, románul: Sărcia, szerbül: Cyrtjecka / Sutjeska, illetve régebben Сарча / Sarča) a történelmi Torontál vármegye, egykori Módosi járásának központjától, Módostól délnyugatra fekvő település.

Reiszig Ede a következőket írta a faluról: „A török hódoltságból lakott helységeként került ki. Az 1717. évi kincstári összeírásban is a lakott helyek között találjuk 12 lakott házzal. A Mercy-féle térképen Sarcia alakban szintén lakott helynek van feltüntetve. A következő évtizedekben szerb lakosai elköltöztek belőle s ekkor egy ideig puszta állott.”¹²¹ A kincstári jóságok elárverezésekor, 1781-ben Szálics Mátyas Torontál vármegyei szolgabíró vásárolta meg a területet. Később, 1801-ben, a zágrábi káptalan, illetve az aurániai perjelség nyerte kárpótlásul kisajátított horvátországi birtokaiért. Ekkor már német lakosok éltek a faluban. Fényes Elek szerint „Német-Szárca, német falu, Torontál vmegyében, Becskerekhez keletre 2 1/2 mfányire, 796 kath., 6 óhitű lak.; kath. szentegyházzal, 31 egész jobbágytelekkel. Lakosai nagyon szép lovakat tenyésztének. F. u. az auránai perjel.”¹²²

Az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc idején a falu népessége nehéz időszakot élt át. Először, 1848. október 6-án közel 500 szerb martalóc egy ágyúval megtámadta a falut és a lakosságot „irgalmatlanul legyilkolta”. Két hónappal később, 1848. december 15-én Kiss Ernő (1799-1849) altábornagy serege a falunál egyesült Damjanich János (1804-18489) honvédtábornok seregével.¹²³ A falu 1888-ban nyerte jelenlegi nevét, Szárca formában, ezt megelőzően Német-Szárca volt a neve.

Szárca a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság része lett. Szárca és a mellette fekvő, románok által lakott Szárcsatelek a második világháborút követően egyesült.

51. táblázat: Szárca kisközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Rómán	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	1 080	17	1 003	1	12	–	4 ¹²⁴	–	1+42 ¹²⁵
1890	1 222	24	1 139	–	53	–	–	1	5
1900	1 225	34	1 150	–	39	–	–	–	2
1910	1 247	71	1 105	1	53	–	1	2	14

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Szárca egykori német lakosai a római katolikus felekezethez tartoztak. A római katolikus templomot 1817-ben építették és „Assisi Szent Ferenc” („Hl. Franz von Assisi”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját október 4-én tartották. A liturgikus nyelve a német volt. A második világháború után – a német lakosság elűldözése miatt – a római katolikus templom „gazdátlan” lett. A templomot 1960-ban felgyújtották, majd pedig a megmaradt romok lebontották.¹²⁶

¹²¹ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 113. p.

¹²² FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. IV. kötet*. Nyomatott Kozma Vazulnál, Pest, 1851, 66. p., FÉNYES ELEK: *Magyarországnak 's a hozzá kapcsolat tartományoknak mostani állapota Statisztikai és Geographiai tekintetben, IV. kötet*. Trattner-Károlyi Tulajdona, Pest, 1839, 390. p.

¹²³ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 113. p.

¹²⁴ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

¹²⁵ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb külföldi anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.

¹²⁶ ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez*. LOGOS Kiadó, Tóthfalu, 1993, 396-401. pp., *A Nagybecskereki Egyházmegye honlapja*: <http://www.catholic-zr.org.rs/nezszenyi/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.)

A szerb ortodox egyházhoz tartozó szerbek a pravoszláv templomukat 2002-ben építették és „Krisztus feltámadása” („Васкрсења Христовог” / „Vaskrsenja Hristovog”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját virágvasárnapján tartják.¹²⁷

52. táblázat: Szárca kisközség felekezeti adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	1 080	1 063	17	–	–	–	–
1890	1 222	1 167	52	3	–	–	–
1900	1 225	1 183	39	–	–	–	3
1910	1 247	1 192	49	–	1	4	1

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

53. táblázat: Szárca etnikai adatai (1921–2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	2 635	Nincs adat.						
1953	2 710	114	Nincs adat.	1	1 093	7	1 432	63
1961	2 752	114	Nincs adat.			2	1 513	1 123
1971	2 450	106	Nincs adat.			8	1 331	1 005
1981	2 145	89	Nincs adat.			11	1 115	930
1991	1 976	59	2	1	675	10	1 118	111
2002	1 737	58	1	2	491	5	1 046	134
2011 ¹²⁸	1 478	68	Nincs adat.	3	408	5	879	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.)

30. kép: A még épülőben lévő szárcai szerb ortodox templom (2012)

Forrás: Saját fénykép.

¹²⁷ A Bánati Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/secanjisko-namesnistvo/sutjeska/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.)

¹²⁸ A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. A „Nincs adat.” megjegyzés esetén, adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, emiatt – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők. (Utóbbi három megjelölés a korábbi – 1991. és 2002. évi – népszámlálási adatok „Egyéb” adatainál is beleértendők.) A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlője, Tóth-Glemba Klára, kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

I. 15. Szárcsatelek

Szárcsatelek, régebbi nevén Románszárca (németül: Neu-Sartscha, románul: Sărcia Nouă, szerbül: Румунска Сарча / Rumunska Sarča) a történelmi Torontál vármegye, egykori Módosai járásának központjától, Módostól délnyugatra fekvő település.

Szárcsatelek középkori eredetű település, mely feltehetően Temes vármegyéhez tartozhatott. Bizonyos irodalmak nem zárják ki, hogy akár Keve vármegye része is lehetett.

A török hódoltság idején nem pusztult el; az 1717. évi kincstári összeírásban, valamint az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen is a lakott helyek között sorolták fel. A következő évtizedekben azonban elnéptelenedett, lakosai szétszéledtek. A temesvári császári adminisztráció 1767-ben a Maros folyó mellől románokat telepített ide, az akkor még kincstári pusztára.¹²⁹

Vályi András a következőket írta faluról: „*Szárca. Oláh falu Torontál Várm. földes Ura Sibarics Uraság, lakosai óhitűek, fekszik n. k. Modoshoz egy mértföldnyire; határja jól termő, marháji számosak, erdője is van, piatza Becskereken, és Vêrsetzen is.*”¹³⁰

A 19. század elején németeket telepítettek le a faluban, azonban azok nem bírtak hosszú ideig megmaradni a románokkal ezért kérelmezték, hogy a külön épült, utóbb telepített német településrészt önálló település lehessen. Ekkor vált szét a település két településrésze, Oláh-, más néven Románszárca, valamint Németzárca.

Fényes Elek szerint „*Oláh-Szárca, oláh falu, Torontál vmegyében, 148 kath., 4 evang., 8 ref., 1162 n. e. óhitű lak., s anyateplommal. 93 4/8 egész telekkel. F. u. az auranai perjel.*”¹³¹

Szárcsatelek a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság része lett.

A második világháború után Szárca és Szárcsatelek ismét egyesült. Népszámlálási adatai ettől kezdve Szárca adataiban kerültek feltüntetésre.

54. táblázat: Szárcsatelek kisközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	1 388	20	111	–	1 203	–	6 ¹³²	–	4+44 ¹³³
1890	1 329	15	142	–	1 172	–	–	–	–
1900	1 372	73	82	–	1 204	–	–	2	11
1910	1 339	52	27	–	1 258	–	–	2	–

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A település román lakói a román ortodox egyházhoz tartoznak. Községbeli román ortodox templomukat 1896-ban építették és „*Szent Demeter vértanú*” („*Sfântul și marele mucenic Dimitrie*”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepe napját október 26-án tartják.

¹²⁹ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 113-114. pp.

¹³⁰ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országnak leírása, III. kötet, A Királyi Universitásnak betűivel*. Buda, 1796. Internetes elérhetőség: <http://www.fszek.hu/digitdoc/valyi/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.)

¹³¹ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. IV. kötet*. Nyomtatott Kozma Vazulnál, Pest, 1851, 66. p., FÉNYES ELEK: *Magyarországnak 's a hozzá kapcsolat tartományoknak mostani állapota Statisztikai és Geographiai tekintetben, IV. kötet*. Trattner-Károlyi Tulajdona, Pest, 1839, 390. p.

¹³² Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

¹³³ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb hazai anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.

55. táblázat: Szárcsatelek kisközség felekezeti adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	1 388	141	1 241	–	–	6	–
1890	1 329	148	1 168	1	–	9	3
1900	1 372	150	1 215	1	2	4	–
1910	1 339	69	1 239	2	1	2	26

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

31. kép: A szárcsateleki román ortodox templom (2012)

Forrás: Saját fénykép.

I. 16. Tógyér

Tógyér (románul: Toager, szerbül: Toaere / Toager) a történelmi Torontál vármegye, egykori Módosi járásának központjától, Módostól délkeletre fekvő település.

A helységet 1760 és 1770 között létesítették, amikor egykori román határőrök és családjaikat telepítették ide a Maros folyó mellől.¹³⁴

Vályi András szerint „*Tógyér. Oláh falu Torontal Várm. földes Ura a' Kir. Kamara, lakosai ó hitűek, fekszik Gyér, Csavós, és Csakovának szomszédságában; határja réttyeivel egygyütt 5 nyomásra van fel osztva, melly majd hasonló Csavoshoz tulajdonságaira nézve; marháji számosak, erdeje derék; piatza Csakován, és Temesváron.*”¹³⁵

Fényes Elek szerint „*Tógyér, oláh falu, Torontál v. Modoshoz délre 1 1/4 órányira: 6 kath., 2 evang., 1246 óhitű lak., s anya templommal. 76 5/8 egész telekkel. F. u. a zágrábi nagy prépost s egyszersmind auranai perjel. Ut. p. Margita.*”¹³⁶

Tógyér a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően a Román Királyság része lett.

56. táblázat: Tógyér nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	840	25	31	1	726	–	22 ¹³⁷		1+34 ¹³¹
1890	1 035	122	45	2	793	–	–	72	1
1900	1 079	191	51	–	804	–	1	32	–
1910	1 152	137	63	9	906	–	1	36	–

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A falu román lakói a román ortodox egyházhoz tartoznak. A román ortodox templomot 1778-ban építették, azonban a régi helyére, 1907-ben új templomot építettek. Az ortodox templomot „*Jézus feltámadása*” („*Învierea Domnului*”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját húsvétkor tartják.¹³⁹

57. táblázat: Tógyér nagyközség felekezeti adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	840	57	772	1	1	9	–
1890	1 035	159	864	–	3	4	5
1900	1 079	225	836	–	15	1	2
1910	1 152	180	946	6	15	4	1

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

¹³⁴ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. in: BOROVSZKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyei és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 124. p.

¹³⁵ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országának leírása, III. kötet, A Királyi Universitásnak betűivel*. Buda, 1796. Internetes elérhetőség: <http://www.fszek.hu/digitdoc/valyi/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

¹³⁶ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. IV. kötet*. Nyomatott Kozma Vazulnál, Pest, 1851, 205. p., FÉNYES ELEK: *Magyarországnak 's a hozzá kapcsolat tartományoknak mostani állapotja Statisztikai és Geographiai tekintetben, IV. kötet*. Trattner-Károlyi Tulajdona, Pest, 1839, 397. p.

¹³⁷ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

¹³⁸ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb külföldi anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.

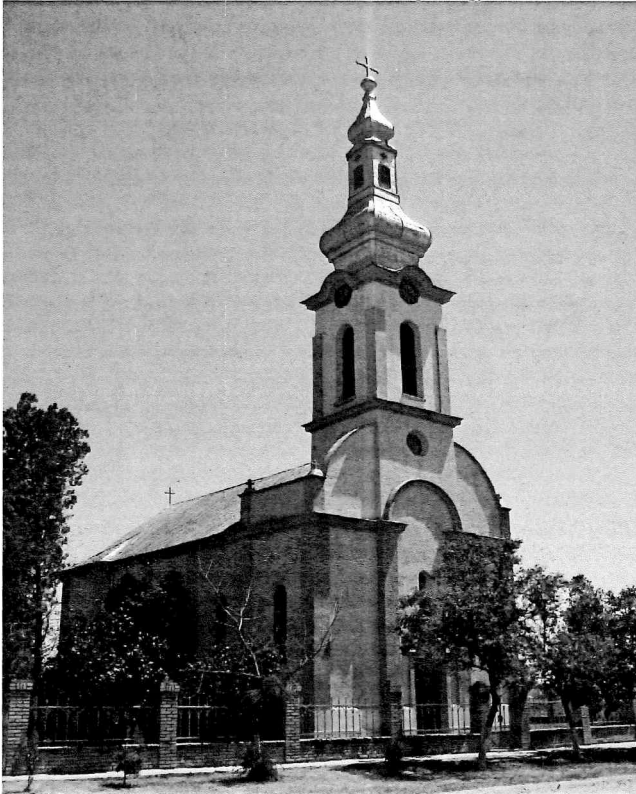
¹³⁹ *Consiliul Județean Timiș*: <http://www.cjtimis.ro/judetul-timis/unitati-administrativ-teritoriale/comuna-giera.html> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

58. táblázat: Tógyér etnikai adatai (1920–2011)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	1 034	90	62	Nincs adat.	836	Nincs adat.	Nincs adat.	46
1930a	1 023	91	34	–	877	Nincs adat.	20	1
1930n	1 023	90	34	–	877	Nincs adat.	20	2
1941n	1 078	86	6	Nincs adat.	954	Nincs adat.	Nincs adat.	32
1956	773	Nincs adat.						
1966a	630	22	1	–	606	Nincs adat.	1	–
1966n	630	22	1	–	604	Nincs adat.	3	–
1977n	487	15	–	–	461	–	11	–
1992n	331	3	1	–	308	–	–	19
2002a	389	10	4	–	346	–	2	27
2002n	389	7	7	–	346	–	2	27
2011	Nincs adat.							

Forrás: VARGA E. ÁRPÁD: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája III. kötet, Arad, Krassó-Szörény és Temes megye, Népszámlálási adatok 1850-2002 között.* Pro-Print Kiadó, Csíkszereda: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

32. kép: A tógyéri román ortodox templom (2012)

Forrás: Saját fénykép.

I. 17. Torontálkeresztes

Torontálkeresztes (németül: Kreuzstätten, románul: Cruceni, illetve Cheresteş, szerbül: Kručeni / Кручани, illetve Крстур / Krstur) a történelmi Torontál vármegye, egykori Módosi járásának központjától, Módostól északra fekvő település.

Torontálkeresztes a történelmi Torontál vármegye egyik legfiatalabb települése. László Miklós, a magyar királyi közalapítványi uradalom bérlője telepítette 1868-ban. A faluban 1892-ben újabb házhelyeket jelöltek ki, ezáltal növekedett a falu népességszáma. Eredeti neve „Keresztúr” volt.¹⁴⁰

Torontálkeresztes a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően a Román Királyság része lett.

59. táblázat: Torontálkeresztes nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	417	369	19	–	9	–	8 ¹⁴¹	–	1+11 ¹⁴²
1890	618	576	11	–	5	–	–	24	2
1900	878	846	12	–	–	–	–	6	14
1910	974	956	4	–	9	–	–	5	–

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A település magyar lakói a római katolikus felekezethez tartoznak. Római katolikus templomukat a „Szent Kereszt felmagasztalása” tiszteletére szentelték fel. Ünneppnapját szeptember 14-én tartják. Liturgikus nyelv a magyar.¹⁴³

60. táblázat: Torontálkeresztes nagyközség felekezeti adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	417	399	17	–	1	–	–
1890	618	584	25	8	1	–	–
1900	878	853	24	–	–	–	1
1910	974	949	14	–	1	3	7

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

„Keresztesen magyar tagozat néhány éve nincs az iskolában, Fénybe iratkozott át a tanulók nagy része. Ott minden osztálynak külön tanítónője van és a Temes Megyei Tanács iskolabuszt biztosított. Helyben kevés iskolás maradt és az óvodások.”¹⁴⁴ A magyar nyelvű oktatás szerény körülmények között folyik, mivel jóformán semmire sincs pénz. A legnagyobb gond azonban, hogy egyre kevesebb a magyar gyermek a faluban.

¹⁴⁰ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 125. p.

¹⁴¹ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

¹⁴² Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb hazai anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.

¹⁴³ VOGEL, HEINZ: *Kreuzstätten. Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat*. <http://www.banatergotteshaeuser.ro/kreuzstatten.htm> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

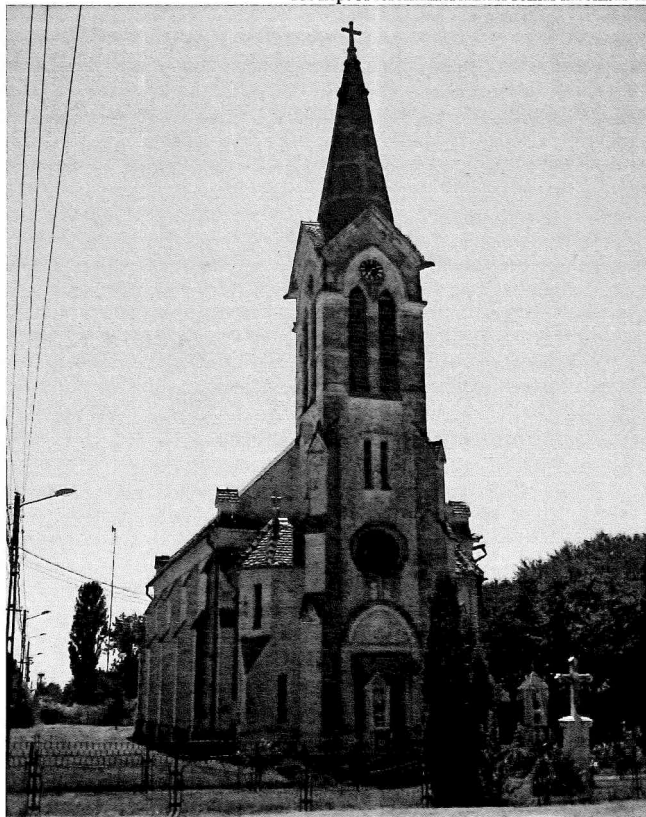
¹⁴⁴ LUKIC ANDREA: *Keresztes – A falu, ahol fogynak a magyarok. Diaszpóra Alapítvány honlapja*: [http://www.diaszpóraalapítvány.ro/szorvanytallozo/temes-megye/torontalkeresztes/keresztes-a-falu-ahol-fogynak-a-magyarok](http://www.diaszporaalapitvany.ro/szorvanytallozo/temes-megye/torontalkeresztes/keresztes-a-falu-ahol-fogynak-a-magyarok) (Letöltés ideje: 2017. augusztus 22.)

61. táblázat: Torontálkeresztes etnikai adatai (1920–2011)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	1 054	1 019	17	Nincs adat.	–	Nincs adat.	Nincs adat.	18
1930a	1 024	961	19	–	39	Nincs adat.	2	3
1930n	1 024	959	21	–	39	Nincs adat.	2	3
1941n	937	868	16	Nincs adat.	45	Nincs adat.	Nincs adat.	8
1956	856	Nincs adat.						
1966a	738	684	8	–	41	Nincs adat.	2	3
1966n	738	683	8	–	42	Nincs adat.	2	3
1977n	613	560	4	–	39	–	2	8
1992n	464	354	–	–	107	–	2	1
2002a	533	278	2	–	238	–	9	6
2002n	533	286	2	–	228	–	9	8
2011	Nincs adat.							

Forrás: VARGA E. ÁRPÁD: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája III. kötet, Arad, Krassó-Szörény és Temes megye, Népszámlálási adatok 1850-2002 között.* Pro-Print Kiadó, Csíkszereda: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 1.)

33. kép: A torontálkeresztesi római katolikus templom (2012)

Forrás: Saját fénykép.

I. 18. Torontálszécsány

Torontálszécsány (németül: Setschan, illetve Petersheim, románul: Seceani, illetve Seciani, szerbül: Сечань / Sečanj) a történelmi Torontál vármegye, egykori Módosi járásának központjától, Módostól délnyugatra fekvő település.

Torontálszécsány „elődje” a középkorban a Keve vármegyéhez tartozó „Alakszeg” („Alagszeg”) nevű település volt, mely helység a török hódoltság alatt elpusztult. A későbbi Torontálszécsány feltehetően ennek a településnek a helyén, vagy amellel létesült. Alapításának pontos ideje nem ismert, feltehetően a török hódoltság végén már létezett.¹⁴⁵

Az 1717. évi kincstári összeírásban, „Sechnu” néven fordult elő 27 lakott házzal. Az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen „Szeczan” alakban fordult elő a falu neve.

Vályi András szerint „Szécsán. Rátz falu Torontal Várm. földes Ura a' Zágrábi N. Prépost, lakosai ó hitűek, fekszik Ittebéhez 2 órányira; 3 nyomásbéli határja mindent megterem, földgye fekete, de néha az áradás rongállva; bora, fája nints, piatza N. Becskereken, 327's másutt is van; Temes vizén malmok van, 's a' Zsibovai erdőnek egy része hozzá tartozik.”¹⁴⁶

A zágrábi káptalan 1801-ben nyerte adományul a települést. Egykori szerb lakosai 1806-ban elköltöztek, helyükbe németek telepedtek le. Ettől kezdve a falu masszívan tartotta német többségét.

Fényes Elek már német falunak írta le a települést: „Szécsán, német falu Torontál vármegyében, a Temes parton, Becskerekhez keletre 4 1/2 mfűnyire, 1616 kath., 2 evang., 6 óhitű lak., szép két tornyu kathol. anyateplommal, 87 6/8 egész telekkel. Határa minden gabonát gazdagon terem; halászata a Temesben nem megvetendő. F. u. az auranai perjel.”¹⁴⁷

Torontálszécsány a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság része lett.

62. táblázat: Torontálszécsány nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	2 246	32	2 025	–	12	–	29 ¹⁴⁸	–	13+135 ¹⁴⁹
1890	2 517	30	2 406	–	23	–	15	24	19
1900	2 596	87	2 446	–	14	–	7	14	28
1910	2 176	152	1 950	5	19	–	1	11	38

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A német népcsoportot a római katolikus felekezethez tartozott. A római katolikus templomot 1833-ban építették és „Szent György vértanú” („Heiliger Georg”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját április 24-én tartották. A liturgikus nyelv a német volt. A második

¹⁴⁵ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 126. p.

¹⁴⁶ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országának leírása, III. kötet, A Királyi Universitásnak betűivel*. Buda, 1796. Internetes elérhetőség: <http://www.fszek.hu/digitdoc/valyi/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.)

¹⁴⁷ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. IV. kötet*. Nyomtatott Kozma Vazulnál, Pest, 1851, 73. p., FÉNYES ELEK: *Magyarországnak 's a hozzá kapcsolat tartományoknak mostani állapotja Statisztikai és Geographiai tekintetben, IV. kötet*. Trattner-Károlyi Tulajdona, Pest, 1839, 390. p.

¹⁴⁸ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

¹⁴⁹ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Torontálszécsány esetében az első érték (13 fő) az egyéb hazai (10 fő) és az egyéb külföldi (3 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

világháború után a romossá vált templomot az 1964-ben az Apostoli Kormányzóság a községi vezetés felszólítására kénytelen volt lebontatni. A világháborús évek során a hívőközösség szétszóródott.¹⁵⁰ Az egykori római katolikus templom helyén egy benzinkutat létesítettek.¹⁵¹

34. kép: Torontálszécsány egykori római katolikus temploma

Forrás: *Donauschwaben Heritage Society*: <http://www.banaters.com/banat/DIRBrowse.asp?folder=%2F&sort=Name+DESC> (Letöltés ideje: 2017. július 21.)

A szerbek a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. Bizánci stílusú, szerb ortodox templomukat az 1990-es években építették és „Szent Demeter vértanú” („Свемој Думупуја”) tiszteletére szenteltek fel.¹⁵² Ünnepnapiját november 8-án tartják.

63. táblázat: Torontálszécsány nagyközség felekezeti adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2 246	2 206	8	–	5	2	25
1890	2 517	2 464	35	3	–	1	14
1900	2 596	2 564	27	3	2	–	–
1910	2 176	2 119	27	9	17	4	–

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

¹⁵⁰ *A Nagybecskerekeli Egyházmegye honlapja*: <http://www.catholic-zr.org.rs/boka/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.), ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskerekeli Egyházmegye történetéhez*. LOGOS Kiadó, Tóthfalu, 1993, 401-403. pp.

¹⁵¹ *Setschan ein Deutsches dorf im Banat*: http://www.setschan.de/zahlen_fakten.php (Letöltés ideje: 2017. július 21.)

¹⁵² *A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja*: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/secanjko-namesnistvo/secanj/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.)

64. táblázat: Torontálszécsány etnikai adatai (1921–2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	2 680							
1953	2 830	124	Nincs adat.	3	29	10	2 433	231
1961	2 829	82				16	2 525	206
1971	2 906	30				16	2 669	191
1981	2 718	32				20	2 243	423
1991	2 688	28	2	1	17	5	2 308	327
2002	2 647	14	1	–	19	10	2 392	211
2011 ¹⁵³	2 107	21	Nincs adat.	Nincs adat.	11	3	1 843	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 2.)

A torontálszécsányi német lakosok „végnapjai” – akárcsak a szomszédos Szárca sváb lakóié – 1944 szeptembere végén kezdődtek el. Aki tehette, már a szovjet Vörös Hadsereg és a jugoszláv partizánok közeledtének hírére elmenekült a faluból. Aki helyben maradt, azokkal a jugoszláv partizánok vagy brutális kegyetlenséggel végeztek, vagy – jobbára – bánáti táborokba zárták őket. Főképp Rudolfháza, illetve Mollyfalva haláltáborai maradtak meg az utókor emlékezetében. Az ide elhurcolt németeket (férfiakat, nőket és gyermekeket) embertelen körülmények között tartották. Sokan az éhségbe, a betegségekbe, illetve a partizánok kegyetlenségeibe haltak bele. A torontálszécsányi németek házaiba, miután azok elhagyni kényszerültek a települést, Bosznia-Hercegovinából, Bileća környékéről szerbeket telepítettek. Torontálszécsány ettől kezdve szerb faluvá „váltott”.¹⁵⁴

35. kép: Torontálszécsány szerb ortodox temploma

Forrás: A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/secanjko-namesnistvo/secanj/> (Letöltés ideje: 2017. július 21.)

¹⁵³ A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. A „Nincs adat.” megjegyzés esetén, adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, emiatt – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők. (Utóbbi három megjelölés a korábbi – 1991. és 2002. évi – népszámlálási adatok „Egyéb” adatainál is beleértendők.) A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlője, Tóth-Glemba Klára, kisebbségkutató, az MTA külföldi köztestületi tagja.

¹⁵⁴ TOUTENUIT, LUDWIG: *Setschan. Monographie einer Deutschen Gemeinde im Mittleren Banat*. Pannonia-Verlag, Freilassing, 1962, 43-54. pp.

II. Függelék

65. táblázat: Bóka nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrésztetek	Birtokívek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
	Katasztrális hold	Korona											
Szántó	1 525	2 142	1 599	1 821	753	368	–	–	8 208	119 640	1 458	8 094	873
Kert	–	41	79	33	–	–	–	–	153	1 828	1 194		
Rét	–	99	437	553	–	–	–	–	1 089	7 410	680		
Szőlő	8	–	–	–	–	–	–	–	8	224	2 800		
Legelő	–	484	1 732	1 057	–	–	–	–	3 273	16 468	503		
Nádas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Erdő	86	–	–	–	–	–	–	–	86	483	560		
Termő	–	–	–	–	–	–	–	–	12 817	146 053	1 139		
Terméketlen	–	–	–	–	–	–	–	–	949	–	–		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									13 766	146 053	–		

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 74. p.

66. táblázat: Csávos nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrésztetek	Birtokívek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
	Katasztrális hold	Korona											
Szántó	–	259	701	690	176	78	–	–	1 904	22 601	1 187	1 230	229
Kert	18	20	–	–	–	–	–	–	38	818	2 153		
Rét	–	8	19	63	–	–	–	–	90	567	630		
Szőlő	82	32	–	–	–	–	–	–	114	2 808	2 463		
Legelő	–	179	128	56	80	–	–	–	443	2 425	547		
Nádas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Erdő	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Termő	–	–	–	–	–	–	–	–	2 589	29 219	1 129		
Terméketlen	–	–	–	–	–	–	–	–	287	–	–		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									2 876	29 219	–		

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 74. p.

67. táblázat: Fodorház kisközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrészletek	Birtokívek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	-	-	-	24	20	-	-	-	44	352	800	212	33
Kert	-	-	23	-	-	-	-	-	23	250	1 100		
Rét	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
Szőlő	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
Legelő	-	-	14	29	-	13	-	-	56	180	321		
Nádas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
Erdő	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
Termő	-	-	-	-	-	-	-	-	123	782	636		
Terméketlen	-	-	-	-	-	-	-	-	18	-	-		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									141	782	-		

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 75. p.

68. táblázat: Gád kisközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrészletek	Birtokívek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	-	232	660	1 460	785	407	-	-	3 544	33 514	946	2 344	245
Kert	-	46	41	-	-	-	-	-	87	1 254	1 441		
Rét	-	-	34	115	-	-	-	-	149	868	583		
Szőlő	-	-	8	-	-	-	-	-	8	61	800		
Legelő	-	-	48	138	222	91	-	-	499	1 150	230		
Nádas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
Erdő	76	-	-	-	-	-	-	-	76	427	560		
Termő	-	-	-	-	-	-	-	-	4 363	37 274	854		
Terméketlen	-	-	-	-	-	-	-	-	450	-	-		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									4 813	3 7274	-		

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 75. p.

69. táblázat: Gyér nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrészek	Birtokfvek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	118	842	1 219	724	288	–	–	–	3 191	44 386	1 391		
Kert	–	56	9	–	–	–	–	–	65	1 079	1 600		
Rét	6	141	163	78	1	–	–	–	389	3 290	846		
Szőlő	1	–	1	–	–	–	–	–	2	23	1 150		
Legelő	56	215	259	121	50	–	–	–	701	4 179	596		
Nádas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Erdő	4	11	–	–	–	–	–	–	15	64	427		
Termő	–	–	–	–	–	–	–	–	4 363	53 021	1 215		
Terméketlen	–	–	–	–	–	–	–	–	203	–	–		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									4 566	53 021	–	2 508	265

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 76. p.

70. táblázat: Istvánföldre nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrészek	Birtokfvek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	2 453	1 961	159	19	–	–	–	–	4 592	97 155	2 116		
Kert	98	49	–	–	–	–	–	–	147	3 388	2 304		
Rét	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Szőlő	2	–	–	–	–	–	–	–	2	43	2 800		
Legelő	192	37	36	–	–	–	–	–	265	2 743	1 035		
Nádas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Erdő	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Termő	–	–	–	–	–	–	–	–	5 006	103 329	2 064		
Terméketlen	–	–	–	–	–	–	–	–	251	–	–		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									5 257	103 329	–	3 723	750

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 82. p.

71. táblázat: Káptalanfalva kisközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrészek	Birtokok
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	–	124	318	64	87	118	–	–	711	8 511	1 197	761	112
Kert	–	13	–	–	–	–	–	–	13	226	1 700		
Rét	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Szőlő	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Legelő	–	–	–	178	73	–	–	–	251	773	308		
Nádas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Erdő	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Termő	–	–	–	–	–	–	–	–	975	9 510	975		
Terméketlen	–	–	–	–	–	–	–	–	43	–	–		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									1 018	9 510	–		

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 82. p.

72. táblázat: Kisnezsény nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrészek	Birtokok
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	117	553	975	528	506	174	39	–	2 892	35 430	1 225	3 512	274
Kert	15	12	6	–	–	–	–	–	33	661	2 003		
Rét	26	479	617	399	306	113	66	–	2 006	13 522	674		
Szőlő	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Legelő	33	381	690	456	490	96	–	–	2 146	9 436	440		
Nádas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Erdő	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Termő	–	–	–	–	–	–	–	–	7 077	59 049	834		
Terméketlen	–	–	–	–	–	–	–	–	964	–	–		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									8 041	59 049	–		

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 77. p.

73. táblázat: Macedónia nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrészelek	Birtokívek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	13	808	1 408	531	308	256	226	–	3 550	43 975	1 239		
Kert	–	18	66	–	–	–	–	–	84	1 107	1 318		
Rét	11	5	83	–	–	–	–	–	99	878	886		
Szőlő	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Legelő	196	14	432	39	80	–	–	–	761	5 156	677		
Nádas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Erdő	259	–	–	–	–	–	–	–	259	1 450	560		
Termő	–	–	–	–	–	–	–	–	4 753	52 566	1 106		
Terméketlen	–	–	–	–	–	–	–	–	498	–	–		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									5 251	52 566	–	2 544	254

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 67. p.

74. táblázat: Módos nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrészelek	Birtokívek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	3 808	4 311	1 766	410	75	22	–	–	10 392	201 902	1 943		
Kert	33	79	–	–	–	–	–	–	112	2 197	1 962		
Rét	4	54	147	110	50	–	–	–	365	2 617	717		
Szőlő	24	–	–	–	–	–	–	–	24	669	2 800		
Legelő	–	266	574	415	350	–	–	–	1 605	7 732	481		
Nádas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Erdő	1	–	–	–	–	–	–	–	1	2	380		
Termő	–	–	–	–	–	–	–	–	12 499	215 119	1 721		
Terméketlen	–	–	–	–	–	–	–	–	861	–	–		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									13 360	215 119	–	8 240	1 364

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 83. p.

75. táblázat: Nagynezsény nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrészetek	Birtokívek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	1 636	1 516	984	214	93	20	–	–	4 463	81 255	1 821	6 218	630
Kert	13	42	12	2	–	–	–	–	69	1 227	1 778		
Rét	11	61	179	104	9	15	–	–	379	2 822	745		
Szőlő	11	–	–	–	–	–	–	–	11	314	2 800		
Legelő	141	100	96	83	104	–	–	–	524	3 307	631		
Nádas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Erdő	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Termő	–	–	–	–	–	–	–	–	5 446	88 925	1 633		
Terméketlen	–	–	–	–	–	–	–	–	203	–	–		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									5 649	88 925	–		

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 77. p.

76. táblázat: Rudna kisközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrészetek	Birtokívek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	214	1 928	1 454	531	382	467	185	74	5 235	72 207	1 379	5 196	259
Kert	14	–	28	21	–	–	–	–	63	846	1 343		
Rét	173	–	314	–	200	–	–	–	687	5 501	800		
Szőlő	2	–	–	–	–	–	–	–	2	62	2 800		
Legelő	276	–	1 188	–	483	–	–	–	1 947	10 937	562		
Nádas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Erdő	160	–	–	–	–	–	–	–	160	894	560		
Termő	–	–	–	–	–	–	–	–	8 094	90 447	1 117		
Terméketlen	–	–	–	–	–	–	–	–	621	–	–		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									8 715	90 447	–		

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 69. p.

77. táblázat: Surján nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrészelek	Birtokívek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	–	359	857	594	224	73	–	–	2 107	26 075	1 238	2 033	155
Kert	–	11	7	5	–	–	–	–	23	300	1 304		
Rét	–	15	149	170	182	51	–	–	567	2 845	502		
Szőlő	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Legelő	–	91	186	314	135	–	–	–	726	2 992	412		
Nádas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Erdő	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Termő	–	–	–	–	–	–	–	–	3 423	32 212	941		
Terméketlen	–	–	–	–	–	–	–	–	286	–	–		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									3 709	32 212	–		

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 78. p.

78. táblázat: Szárca kisközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrészelek	Birtokívek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	4 134	915	91	–	–	–	–	–	5 140	114 238	2 223	1 542	345
Kert	40	26	–	–	–	–	–	–	66	1 478	2 239		
Rét	–	–	3	–	–	–	–	–	3	24	850		
Szőlő	6	–	–	–	–	–	–	–	6	176	2 800		
Legelő	–	159	138	72	–	–	–	–	369	2 465	668		
Nádas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Erdő	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Termő	–	–	–	–	–	–	–	–	5 584	118 381	2 120		
Terméketlen	–	–	–	–	–	–	–	–	212	–	–		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									5 796	118 381	–		

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 83. p.

79. táblázat: Szárcaatelek kisközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrésztetek	Birtokívek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	558	465	398	120	69	1	–	–	1 611	29 310	1 819		
Kert	42	2	–	–	–	–	–	–	44	1 134	2 578		
Rét	–	24	–	–	4	–	–	–	28	278	993		
Szőlő	3	–	–	–	–	–	–	–	3	89	2 800		
Legelő	216	152	269	67	3	–	–	–	707	5 606	793		
Nádas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Erdő	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Termő	–	–	–	–	–	–	–	–	2 393	36 417	1 522		
Terméketlen	–	–	–	–	–	–	–	–	301	–	–		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									2 694	36 417	–	2 353	353

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 83. p.

80. táblázat: Tógyér nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrésztetek	Birtokívek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	976	1 998	2 116	783	456	–	–	–	6 329	99 418	1 571		
Kert	–	–	66	11	–	–	–	–	77	806	1 047		
Rét	–	191	154	–	–	–	–	–	345	3 233	937		
Szőlő	–	9	–	–	–	–	–	–	9	147	1 600		
Legelő	31	71	651	77	–	–	–	–	830	4 561	549		
Nádas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Erdő	–	1 108	–	–	–	–	–	–	1 108	4 210	380		
Termő	–	–	–	–	–	–	–	–	8 698	112 375	1 292		
Terméketlen	–	–	–	–	–	–	–	–	496	–	–		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									9 194	112 375	–	1 709	301

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 78. p.

81. táblázat: Torontálkeresztes nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrészetek	Birtokfűvek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	14	96	659	496	321	161	–	11	1 758	18 813	1 070	841	161
Kert	–	40	–	6	–	–	–	–	46	743	1 615		
Rét	3	–	15	9	–	–	–	–	27	215	796		
Szőlő	–	2	–	–	–	–	–	–	2	29	1 600		
Legelő	70	85	176	163	205	68	–	–	767	3 495	456		
Nádas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Erdő	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Termő	–	–	–	–	–	–	–	–	2 600	23 295	896		
Terméketlen	–	–	–	–	–	–	–	–	251	–	–		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									2 851	23 295	–		

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 70. p.

82. táblázat: Torontálszécsány nagyközség területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként

Művelési ág	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Összes		Átlag	Földrészetek	Birtokfűvek
	osztály területe katasztrális holdakban								Terület	Kataszteri tisztajövedelem	Fillér	száma	
									Katasztrális hold	Korona			
Szántó	1 648	940	330	221	27	17	–	–	3 183	63 435	1 993	4 116	472
Kert	41	17	–	–	–	–	–	–	58	1 359	2 343		
Rét	–	12	24	53	5	–	–	–	94	626	666		
Szőlő	38	19	–	–	–	–	–	–	57	1 371	2 404		
Legelő	–	154	157	277	16	–	–	–	604	3 291	545		
Nádas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Erdő	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–		
Termő	–	–	–	–	–	–	–	–	3 996	70 082	1 754		
Terméketlen	–	–	–	–	–	–	–	–	396	–	–		
Az egész határ területe és kataszteri jövedelme									4 392	70 082	–		

Forrás: Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme művelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914, 84. p.

III. 1. Felhasznált nyomtatott irodalom

- A Magyar Korona országainak 1880. évi népszámlálása.* Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1880.
- A Magyar Korona országainak 1890. évi népszámlálása.* Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1890.
- A Magyar Szent Korona országainak 1900. évi népszámlálása. I. A népesség általános leírása községenként.* Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, Budapest, 1902.
- A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint.* Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912.
- BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914.
- DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon, I-XVII. kötetek.* Budapest, Szent István Társulat, 2005.
- EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: *Magyarország közjogi alkatrészeinek és törvényhatóságainak területváltozásai. Különlenyomat a „Magyar Statisztikai Szemle” 1928. (VI.) évfolyamából.* Hornyánszky Viktor Részvénytársaság, Magyar Királyi Udvari Könyvnyomda, Budapest, 1928.
- ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskerekai Egyházmegye történetéhez.* LOGOS Kiadó, Tóthfalu, 1993.
- FÉNYES ELEK: *Magyarországnak 's a hozzá kapcsolat tartományoknak mostani állapotja Statisztikai és Geographiai tekintetben, IV. kötet.* Trattner-Károlyi Tulajdona, Pest, 1839.
- FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. I-IV. kötetek.* Nyomtatott Kozma Vazulnál, Pest, 1851.
- GERÓ LAJOS (szerk.): *A Pallas Nagy Lexikona. I-XVIII. kötetek.* Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1893.
- HARASZTHY LAJOS: *Torontál vármegye története 1867-től.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912.
- JUHÁSZ JÓZSEF: *Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története.* Aula Kiadó, Budapest, 1999.
- KECSKÉS ISTVÁN: *Módos, Káptalanfalva. Árvíz után tíz évvel.* In: FODOR ISTVÁN (szerk.): *Szórványlétben.* Riportkönyv, Magyar Szó, Újvidék, 2016.
- KOGUTOWICZ MANÓ: *Torontál vármegye térképe. Kiadatott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister úr megbízásából.* Kiadja a Magyar Földrajzi Intézet r.t. Budapest, 1905. alapulvételeivel saját szerkesztés.
- NÉMETH FERENC: *Úri világ Torontálban. Művelődéstörténeti írások.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2003.
- REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912.
- SÁNDOR ZOLTÁN: *Bóka. „Nem tudunk mi se magyarul, se szerbül”.* In: FODOR ISTVÁN (szerk.): *Szórványlétben.* Riportkönyv. Magyar Szó, Újvidék, 2016.
- SÁNDOR ZOLTÁN: *Bóka. Motoros főtisztelendő a szórványban.* In: FODOR ISTVÁN (szerk.): *Szórványlétben.* Riportkönyv. Magyar Szó, Újvidék, 2016.
- Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme mivelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után.* Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914.

TOUTENUIT, LUDWIG: *Setschan. Monographie einer Deutschen Gemeinde im Mittleren Banat.* Pannonia-Verlag, Freilassing, 1962.

VARGA E. ÁRPÁD: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája III. kötet, Arad, Krassó-Szörény és Temes megye, Népszámlálási adatok 1850-2002 között.* Teleki László Alapítvány – Pro-Print Kiadó, Budapest–Csíkszereda, 2000.

III. 2. Felhasznált elektronikus irodalom

A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/zitistansko-namesnistvo/radojevo/>

A Nagybecskerekeli Egyházmegye honlapja: <http://www.catholic-zr.org.rs>

Arhiepiscopia Timisoarei Protopopiatul Ortodox Roman: <http://www.por-sannicolaumare.ro/ieceamica.htm>

Banaterra, Enciclopedia Banatului: <http://www.banaterra.eu/romana/>

BANATerra encyclopaedia: <http://www.banaterra.eu/magyar/>

BANDI ISTVÁN: *A romániai kommunizmus - kényszerintézkedések, börtönök és munkatáborok világa.* In: *Munkatáborok, „Ne csak őrizd, gyűöldd is!”*: <http://www.munkataborok.hu/hu/kulfold/romania>

Bánsági emlékeink nyomában. Fókusz Vajdasági Ismeretterjesztő és Tudománynépszerűsítő Portál: <http://www.fokusz.info/index.php?cid=1862959364&aid=1187002168>

Biserici.org: <http://www.biserici.org/>

Consiliul Județan Timiș: <http://www.cjtimis.ro/>

delcampe.net: https://www.delcampe.net/en_GB/collections/item/view/0235678721

Donauschwaben Heritage Society: <http://www.banaters.com/banat/DIRBrowse.asp?folder=%2F&sort=Name+DESC>

DR. TÓTH GLEMBÁ KLÁRA: *Surján, az elfelejtett falu. Szociográfiai kutatás Bánátban. Vajdasági Magyar Tudományos Társaság honlapja:* http://www.vmtt.org.rs/mtn2013/558_570>Toth_Glemba_A.pdf

FILIPVIĆ, NENAD: *A módosi római katolikus templom – fénykép a könyv borítóján:* <http://www.nfilipovic.com/photography/apocalyptic/013-gothic-church-jasa-tomic-2014>

Heimatortsgemeinschaft Tschawosch: <https://www.hog-tschawosch.de/geografische-lage-geschichte/>

Heimatortsgemeinschaft Tschawosch, Landsmannschaft der Banater Schwaben e.V.: <http://www.banater-schwaben.org/vereinsleben/heimatortsgemeinschaften/tschawosch/>

I, Stebunik - Church in Jaša Tomić from 1911, CC BY 3.0, <https://hu.wikipedia.org/wiki/M%C3%B3dos#/media/File:Modos-rozeta.jpg>

Informatii Romania: <http://www.informatii-romania.ro/listing/conacul-nikolic/>

KECSKÉS ISTVÁN: *Módos, Káptalanfalva. Tíz évvel ezelőtt öntötte el az ár Módot, Káptalanfalvát és Párdányt, de a vidék nem heverte ki a természeti csapást, Szórványlétben (6).* 2015. április 19.

LUKIC ANDREA: *Keresztes – A falu, ahol fogynak a magyarok. Diaszpóra Alapítvány honlapja:* <http://www.diaszporaalapitvany.ro/szorvanytallozo/temes-megye/torontalkeresztes/keresztes-a-falu-ahol-fogynak-a-magyarok>

Magyar Szó Online: <http://www.magjarszo.com/hu/2680/hetvege/125740/M%C3%B3dos-K%C3%A1ptalanfalva.htm#>

Majs szerb ortodox templomának honlapja: <http://www.majis Szerb templom.hu/vedoszent.htm>

Magyar Ortodox Egyházmegye honlapja: <http://hungary.orthodoxia.org/>

Magyarország régi térképeken: http://hungary-maps.myhunet.com/images_content/vm54.jpg

Motoflash honlap: http://www.motoflash.ro/stiri/evenimente/initiativa_enduro_turism_romania_organizeaza_pri_ma_etapa.html

Pariarhia Română Mitropolia Banatului: <http://mitropolia-banatului.ro/>

PESEVSZKI EVELIN: *Nezsény. Szécsány községbeli faluban csak kevesen íratják be magyar tannyelvű osztályba a gyermeküket – A helyi művelődési egyesület igyekszik életben tartani a magyar öntudatot. Szórványlétben (10.)* 2015. május 15., *Magyar Szó Online*: <http://www.magjarszo.com/hu/2710/hetvege/127343/Nezs%C3%A9ny.htm#>

SÁNDOR ZOLTÁN: *Bóka. Szórványlétben (7.)* 2015. április 26. *Magyar Szó Online*: <http://www.magjarszo.com/hu/2687/hetvege/126135/B%C3%B3ka.htm#>

Setschan ein Deutsches dorf im Banat: http://www.setschan.de/zahlen_fakten.php

Sors *bona*, *Wikipédia*: https://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%A1ptalanfalva#/media/File:Busenje_street_detail.jpg

Station eines Völkermordes: <http://www.hog-bulkes.de/deportation.pdf>

Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/>

VARGA E. ÁRPÁD: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája III. kötet, Arad, Krassó-Szörény és Temes megye, Népszámlálási adatok 1850-2002 között. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda*: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országának leírása, I-III. kötet, A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1796. Internetes elérhetőség*: <http://www.fszek.hu/digitdoc/valyi/>

VOGEL, HEINZ: *Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat*: <http://www.banatergottesheuser.ro/>

Zichyfalva község honlapja: <http://plandiste-opstina.rs/>

Zavod za zaštitu spomenika kulture Zrenjanin: <http://www.zrenjaninheritage.com/kulturna-dobra/spomenici-kulture/crkva-svetog-nikole-u-jasi-tomicu>

ZOLLNER, ANTON: *DURCH GEWESENE DEUTSCHE DÖRFER DES BANATS (78)*, *GIER*: <http://www.banater-aktualitaet.de/akt3gie.htm>

III. 3. Köszönetnyilvánítás

Munkám végére érve köszönetemet és nagyrabecsülésemet fejezem ki Fischer Károlynak és Fischer-Sajcz Izabellának, akik lehetővé tették, hogy a történelmi Torontál vármegye egykori Módosi járásának településeit felkereshettem, továbbá sokat segítettek a fényképek elkészítésében.

Tartalomjegyzék

Előszó.....	1
I. Módosi járás és települései.....	3
I. 1. Bóka.....	6
I. 2. Csávos.....	10
I. 3. Fodorház.....	13
I. 4. Gád.....	14
I. 5. Gyér.....	18
I. 6. Istvánföldre.....	22
I. 7. Káptalanfalva.....	25
I. 8. Kisnezsény.....	28
I. 9. Maczedónia.....	30
I. 10. Módos, a járás székhelye.....	33
I. 11. Nagynezsény.....	38
I. 12. Rudna.....	41
I. 12. 1. Belsőmajor.....	45
I. 13. Surján.....	46
I. 14. Szárca.....	49
I. 15. Szárcsatelek.....	51
I. 16. Tógyér.....	53
I. 17. Torontálkeresztes.....	55
I. 18. Torontálszécsány.....	57
II. Függelék.....	60
III. 1. Felhasznált nyomtatott irodalom.....	69
III. 2. Felhasznált elektronikus irodalom.....	70
III. 3. Köszönetnyilvánítás.....	71
Tartalomjegyzék.....	72

Jelen tanulmány szerzője arra tesz kísérletet, hogy – egyedülálló módon a magyar, szerb (jugoszláv) és román népszámlálások településsoros adatai segítségével – bemutassa a történelmi Torontál vármegye egykori Módosi járásának etnikai (anyanyelvi-nemzetiségi), illetve felekezeti statisztikai adatait. Továbbá feladatául tűzte ki, hogy vázlatos áttekintést adjon az egyes „történelmi” települések népesedéstörténetéről is. A járás németek, szerbek, magyarok és románok által lakott térség volt, ezért a tanulmány jobbára e négy népcsoport betelepődését, statisztikai adatait, valamint a németek eltűnésének „kálváriáját” taglalja. Jelen munka nyomon követi az egyes helységek népesség-, illetve népesedésstatisztikai sajátosságait, valamint egyéb „aktualitásait” is.

A hiánypótló mű megírását hosszú, többéves kutatómunka előzte meg, mely által sikerült beszerezni néhány, ma már nehezen fellelhető könyvritkaságot a 18., de különösen a 19. századból. A tanulmány megírását többszöri helyszíni kutatómunka is megelőzte.

